

Economisch-Statistische Berichten

Bromfietsen

★

Dr J. Wemelsfelder

Invoerrechten en marktstructuur

Een vergelijking tussen Nederland en West-Duitsland

★

B. de Boer

De vorming van een grondstoffenmarkt
voor de kernenergie

★

Dr J. François

Materialenkennis

★

Mr K. P. van der Mandele

Industriële uitdaging aan het Westen

★

C. R. Tybout en Dr J. Buter

De toepassing van de wet op de
bedrijfsorganisatie

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

40e JAARGANG

No 1962

WOENSDAG 19 JANUARI 1955

EERSTE NEDERLANDSCHE

Gevestigd te

's-Gravenhage.

COLLECTIEVE PERSONEELVERZEKERINGEN

*Speciale combinaties voor
Directieverzekeringen*

ADMINISTRATIEKANTOOR TE DORDRECHT
BELLEVUESTRAAT 2 — TELEF. 01850-5345

MULDER'S
FABRIEK VAN ROLLEND MATERIAAL EN
LANDBOUWMACHINES N.V.
gevestigd te BOSKOOP.

UITGIFTE van

f 350.000,— aandelen A

IN STUKKEN, elk groot f 1.000,— NOMINAAL
AAN TOONDER ten volle delende in de resultaten
over 1955 en volgende boekjaren

TOT DE KOERS VAN 100 %

Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving
op bovengenoemde aandelen uitsluitend voor hou-
ders van claims van uitstaande aandelen A en/of B
openstellen op

Dinsdag 25 Januari 1955

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur
ten kantore van N.V. Slavenburg's Bank te Rotter-
dam, 's-Gravenhage en Dordrecht en van Mähler's
Bank N.V. te Amsterdam, op de voorwaarden, ver-
meld in het prospectus d.d. 18 Januari 1955.

Exemplaren van het prospectus en inschrijvings-
biljetten, alsmede — tot een beperkt aantal — van
het jaarverslag en de statuten, zijn bij de inschrijvings-
kantoren verkrijgbaar.

Rotterdam/Amsterdam, 18 Januari, 1955.

N.V. SLAVENBURG'S BANK.
MÄHLERS BANK N.V.

R. Mees & Zoonen

Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen

MACHINEFABRIEK G. DIKKERS & CO. N.V.

zoekt

JURIST OF ECONOM

Bij gebleken geschiktheid zal aan betrokkene
een ruim arbeidsveld met goede vooruit-
zichten worden geboden.

Eigenhandig geschreven sollicitaties met portret te richten
aan de Directie van G. Dijkers & Co. N.V. te Hengelo
(Overijssel).

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-
38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam.

Redactie-adres voor België: Dr J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 29,—, overige landen
f 31,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk
nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het
kalenderjaar.

Losse nummers 75 cts.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor
Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon
69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f 0,30 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaf van
redenen te weigeren.

Bromfietsen

Het aantal bromfietsen in ons land heeft in slechts enkele jaren tijds een zeer sterke ontwikkeling doorgemaakt: op 1 Augustus 1949 waren er nog maar 4.499¹⁾, vijf jaren later 375.892. In 1950 nog telde ons land 73 pCt meer motorrijwielen dan bromfietsen en ongeveer 2,5-maal zoveel personenauto's; in 1951 waren er ruim 41.000 meer bromfietsen dan motorrijwielen en het jaar daarop werd ook het aantal personenauto's ruimschoots overtroffen. Op 1 Augustus 1954 ten slotte, waren er ongeveer 26.000 bromfietsen meer dan personenauto's en motorrijwielen tezamen. Duidelijk blijkt derhalve uit deze cijfers, dat dit nieuwe vervoermiddel in vijf jaren tijds een qua aantal dominerende positie in het gemotoriseerde wegverkeer heeft veroverd.

Momenteel zijn er in ons land 35 bromfietsen per 1.000 inwoners, tegen resp. 27, 21 en 15 in 1953, 1952 en 1951. In Zeeland, Drenthe en Overijssel treft men de grootste bromfietsdichtheid aan: het aantal dezer voertuigen per 1.000 inwoners bedroeg in deze provincies per 1 Augustus jl. resp. 47, 45 en 43. Ook in voorgaande jaren was het

aantal bromfietsen in deze provincies naar verhouding het grootst. Noord-Brabant en Limburg blijven, evenals dit in voorgaande jaren het geval was, in dezen ver beneden het landelijk gemiddelde: het aantal bromfietsen per 1.000 inwoners beliep in deze provincies resp. 28 en 26. Ook motorrijwielen en auto's komen in Noord-Brabant en Limburg naar verhouding minder voor dan elders in ons land. Opmerkelijk is, dat Drenthe, zowel wat het aantal motorrijwielen als bromfietsen per 1.000 inwoners betreft, in 1953 een leidende positie innam, maar zich, wat het aantal auto's aangaat, op hetzelfde niveau bevond als Noord-Brabant en Limburg.

Nevenstaand staatje geeft een verdeling van het Nederlandse bromfietsenpark, naar de in 1954 qua aantal voornaamste merken, gedurende de laatste drie jaren. Hieruit laten zich de marktaandelen berekenen. Een drietal merken, nl. Mobylette, Solex en Berini, neemt op de Nederlandse markt een dominerende positie in; hun gezamenlijke marktaandeel beliep in 1952, 1953 en 1954 resp. 67,4, 67,3 en 62,7 pCt. De zes in het staatje vermelde merken namen gedurende deze jaren resp. 82,9, 81,8 en 79,1 pCt van de markt voor hun rekening en de overige door het C.B.S. met name genoemde 35 merken moesten in 1954 met 19,6 pCt genoegen nemen; het meest voorkomende van deze 35 merken, nl. Avaros, had een marktaandeel van 4 pCt.

De posities, die de zes leiders op de markt innemen, zijn aan vrij aanzienlijke verschuivingen onderhevig. Zo moest de Solex, welks naam gedurende de eerste jaren van de bromfietsenopkomst door velen als soortnaam werd gebruikt, in 1953 de eerste plaats afstaan aan de Mobylette. De Mosquito zakte van de vierde plaats, die

dit merk in 1952 en 1953 innam, naar de zesde in 1954. Opmerkelijk is de korte tijd waarin de J.L.O. zich een leidende positie heeft veroverd: in 1952 nog bezette dit merk met een marktaandeel van 0,7 pCt de elfde plaats; in 1954 was het met een aandeel van 6,4 pCt tot de vierde plaats gestegen. Deze verschuivingen, alsmede het in geringe mate afnemend aandeel der marktleaders, duiden er op, dat de bromfietsenmarkt in ons land nog geenszins tot rust is gekomen.

	Absoluut per 1 Augustus			In pCt per 1 Augustus		
	1952	1953	1954	1952	1953	1954
Totaal, waarvan:	217.658	283.023	375.892	100	100	100
Mobylette	57.289	78.462	93.908	26,3	27,7	24,9
Solex	57.519	67.374	85.397	26,4	23,8	22,7
Berini	31.898	44.578	56.978	14,7	15,8	15,2
J.L.O. a)	1.580	6.636	24.025	0,7	2,3	6,4
Victoria a)	13.908	16.487	19.161	6,4	5,8	5,1
Mosquito	18.291	18.017	17.864	8,4	6,4	4,8

a) Inclusief framewerk niet genoemd of onbekend.

¹⁾ Alle hier vermelde gegevens zijn ontleend aan of bewerkt aan de hand van publicaties van het C.B.S., met name de Statistiek der Motorrijtuigen en de Maandstatistiek van verkeer en vervoer.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Bromfietsen	43	Boekbesprekingen:	
Invoerrechten en marktstructuur; een vergelijking tussen Nederland en West-Duitsland, door Dr J. Wemelsfelder	45	Het rapport van de Provinciale Groninger Welvaartscmissie, bespr. door R. J. Wiers ..	55
De vorming van een grondstoffenmarkt voor de kernenergie, door B. de Boer	47	Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam: De betekenis van de groothandel in ijzer en staal voor de grote metaalverwerkende industrie, bespr. door Drs H. Bontenbal	56
Materialenkennis, een economisch probleem van de industrialisatie, door Dr J. François	49	Prins Bernhard Fonds: De omvang en de aard van het wetenschappelijk onderzoek in Nederland, bespr. door Dr J. M. E. M. A. Zonnenberg	57
Industriële uitdaging aan het Westen, door Mr K. P. van der Mandele	51	Geld- en kapitaalmarkt, door Drs J. C. Brezet ..	59
De toepassing van de wet op de bedrijfsorganisatie, door C. R. Tybout, met naschrift van Dr J. Buter	52		
Bedrijfseconomische notities:			
Belastingheffing bij liquidatie, door Mr Dr H. D. M. Knol	54		

COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

Invoerrechten en marktstructuur

Een vergelijking tussen Nederland en West-Duitsland

Inleiding.

Om de verhouding tussen een kleine en grote markt te onderzoeken zoals deze beïnvloed wordt door het invoerrechtenvraagstuk vormen de Duitse en de Nederlandse markt een goed voorbeeld. In verschillende opzichten bestaan er namelijk tussen beide markten sterke overeenkomsten en sterke verschillen. De overeenkomst bestaat hierin, dat het hier om twee gebieden gaat, die beide zeer dicht bevolkt zijn met grote bevolkingsconcentraties in de grote steden (27 pCt van de bevolking in Duitsland en 31 pCt van de Nederlandse bevolking woont in steden boven 100.000 inwoners). Juist deze bevolkingsagglomeraties zijn natuurlijk belangrijk voor de structuur van de markt.

Bovendien hebben beide landen een goed werkend transportsysteem dank zij een dicht net van verkeerswegen. Ten slotte zijn zowel Duitsland als Nederland, die beide over een hardwerkende bevolking beschikken, genoodzaakt een hoog exportpeil te handhaven om in hun invoerbehoefden te kunnen voorzien. In dit opzicht bestaat er dan ook een zekere analogie tussen beide markten.

Er bestaan echter ook verschillen. Het belangrijkste is wel, dat de Duitse binnenlandse markt aanzienlijk groter is dan de Nederlandse. Met een bevolking van 48 miljoen inwoners in de Bondsrepubliek tegen 10 miljoen inwoners in Nederland is het aantal consumenten dus ongeveer $5 \times$ zo groot. Zelfs wanneer men de Benelux met West-Duitsland zou vergelijken blijft het verschil aanzienlijk. Duitsland heeft meer dan $2\frac{1}{2} \times$ zoveel inwoners als het gehele Benelux-gebied.

In de gebruikelijke economische gedachtengang zou men nu op grond van de voorafgaande beschrijving verwachten, dat de industriële efficiency door de grotere markt, die de Duitse industrie bestrijkt, begunstigd zou worden. Immers, door deze grote markt kunnen — aldus de algemeen gangbare gedachtengang — de Duitse industriële bedrijven het economisch optimum veel beter bereiken, waardoor de kostprijs gunstig wordt beïnvloed.

Een tweede kenmerk echter, dat hiertegenover gesteld kan worden, wordt gevormd door de onderling sterk variërende invoerrechten, die beide markten „beschermen”, waarbij het Duitse recht gemiddeld aanzienlijk hoger is dan het Nederlandse. Op grond hiervan zou men — binnen het raam van een eveneens traditionele gedachtengang — onderlinge verschillen in efficiency tussen de bedrijfstakken in beide landen verwachten. Door het instellen van tarieven immers worden bepaalde bedrijfstakken kunstmatig beschermd, zodat relatieve kostprijsverschillen met kunstmatige middelen in het leven worden gehouden.

De vraag zal dus onder ogen moeten worden gezien, in hoeverre het hogere Duitse invoerrecht van zodanige invloed is dat het in het algemeen een inefficiënter organisatie zou kunnen hebben bewerkstelligd. Wij zullen in dit verband allereerst de opbouw van de Nederlandse industrie met die in Duitsland vergelijken.

Een vergelijking tussen Nederland en West-Duitsland.

Met behulp van de Duitse bedrijfstelling van 1950, en die van Nederland, die in hetzelfde jaar werd gehouden, aangevuld met andere, deels recentere, gegevens uit de

industriestatistieken, werden hiertoe een 30-tal industriële bedrijfstakken, die zowel in Nederland als in Duitsland van belang zijn, onderzocht ¹⁾. Allereerst werd nagegaan de samenhang tussen bedrijfsgrootte en arbeidsproductiviteit in Duitsland.

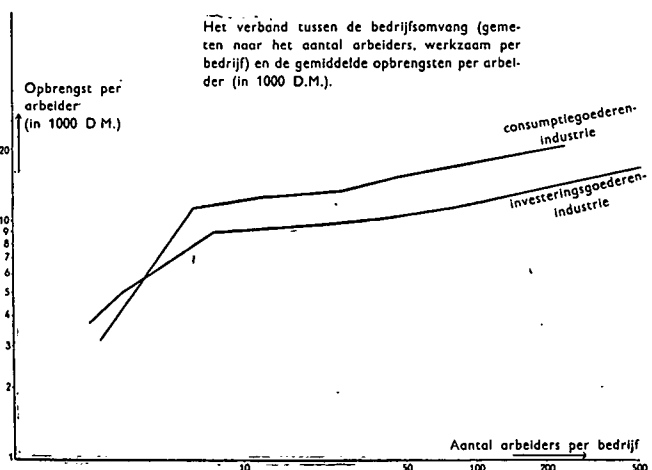
De hieromtrent gevonden gegevens werden gerangschikt volgens het aantal arbeiders per onderneming en de daarbij behorende omzet per arbeider ²⁾. Uit dit onderzoek bleek dat in het overgrote deel der gevallen een toenemende omzet per arbeider optreedt, wanneer de onderneming (gemeten dus naar het aantal arbeiders) in grootte toeneemt. In onderstaand overzichtje zijn schematisch de belangrijkste tendenties vastgelegd.

De volgende resultaten werden namelijk gevonden:

- 72 pCt van de gevallen: bij toenemende bedrijfsgrootte stijging van de omzet per arbeider;
- 13 pCt van de gevallen: bij toenemende bedrijfsgrootte stijging van de omzet per arbeider met uitzondering van de categorie der op één na grootste bedrijven, die een lichte daling vertoont. De categorie der grootste bedrijven vertoont daarna weer een sterke stijging;
- 13 pCt van de gevallen: bij toenemende bedrijfsgrootte stijging van de omzet per arbeider met uitzondering van de categorie of categorieën der grootste bedrijven, die een absolute daling vertonen.

Een indruk van het verloop voor de gehele industrie geeft grafiek I (de cijfers zijn op logaritmische schaal gebracht), die een zeer duidelijk stijgende trend heeft. Dit betekent dus, dat voor de industrie als geheel — ondanks de uitzonderingen die het resultaat drukken — de omzet per arbeider toeneemt wanneer het aantal arbeiders, dat in een onderneming werkzaam is, toeneemt.

GRAFIEK I.

Dubbel logaritmische schaal.

¹⁾ Om statistische redenen konden alleen die bedrijven worden gezien, waarover zowel de Duitse als de Nederlandse statistieken cijfers bevatten. Gestreefd is naar een zo groot mogelijke uitsplitsing der gegevens. In sommige gevallen moest met verzamelposten worden volstaan (bijv. „de chemische industrie”).

²⁾ Aangezien hierover geen directe gegevens worden gepubliceerd, moesten deze door berekening en extrapolatie worden gevonden.

In het algemeen kan op grond van het voorgaande vastgesteld worden, dat de gemiddelde omzet per arbeider in de gehele bedrijfstak toeneemt naarmate het kleinbedrijf in betekenis afneemt, terwijl omgekeerd natuurlijk de gemiddelde efficiency zou moeten dalen naarmate de betekenis van het kleinbedrijf groter zou worden.

Het bleek niet mogelijk voor de Nederlandse markt analoge gegevens te vinden. Het gedrag van de Duitse bedrijfstakken is echter zo algemeen en pregnant, dat aangenomen mag worden, dat dezelfde tendenties zich in de Nederlandse industrie zullen voordoen.

De tweede stap die nu gedaan moet worden is een onderzoek naar de relatieve omvang, waarin het kleinbedrijf in Duitsland voorkomt vergeleken met de omvang waarin het in Nederland voorkomt. Naarmate, in het grote geheel gezien, het kleinbedrijf in Duitsland in de diverse bedrijfstakken minder zou overheersen in vergelijking tot Nederland, zou men logischerwijze efficiënter moeten werken. Onderstaand staatje laat zien, dat van een dergelijke tendentie geen sprake is.

Verdeling van het aantal arbeiders over kleinbedrijf, middengrootbedrijf en grootbedrijf in Duitsland en Nederland.

(in pCt van het totaal aantal werkzame arbeiders)

Land	Aandeel arbeiders werkzaam in ondernemingen met minder dan 50 arbeiders	Aandeel arbeiders werkzaam in ondernemingen met 50-200 arbeiders	Aandeel arbeiders werkzaam in ondernemingen met meer dan 200 arbeiders	Totaal aantal arbeiders (in pCt)
Duitsland ..	40	18	42	100
Nederland ..	39	18	43	100

Deze cijfers geven het gewogen gemiddelde aan. Het beeld wordt voor Duitsland per se ongunstig, indien wij de ongewogen cijfers bezien. Slechts enkele heel grote industrieën — zoals de machine-industrie —, die statistisch zwaar „wegen”, trekken de cijfers omhoog.

Van het dertigtal onderzochte bedrijfstakken bleek nl. in niet minder dan 73 pCt van de gevallen het aantal bedrijven met meer dan 50 arbeiders in Nederland groter dan in Duitsland, of omgekeerd geformuleerd in hetzelfde aantal gevallen bleek het kleinbedrijf in Duitsland veel sterker vertegenwoordigd dan in Nederland. Deze tendentie verandert praktisch niet indien men hetzelfde onderzoekt voor het aantal bedrijven met meer dan 200 arbeiders. Ook in dit opzicht liggen de verhoudingen in Nederland dus aanzienlijk gunstiger dan in Duitsland.

In deze gevallen is doorgaans het Nederlandse overwicht, ook kwantitatief gezien, zeer pregnant. In meer dan de helft van de gevallen, waarin sprake is van een Nederlands overwicht, bedraagt dit overwicht nl. meer dan 150 pCt (dit is de verhouding van het procentuele aandeel der Nederlandse grootbedrijven in het totaal tot het procentuele aandeel der Duitse grootbedrijven in het totaal).

De conclusie schijnt zich op te dringen, dat in het algemeen de structuur van de Duitse industrie door het verhoudingsgewijs sterker voorkomen van randbedrijven ongunstiger is dan de structuur van de Nederlandse, waardoor ook de Duitse efficiency ongunstig zou worden beïnvloed.

Een verklaring voor dit verschijnsel zou kunnen liggen in het reeds gesignaleerde feit, dat de invoerrechten in Duitsland hoger zijn, waardoor het relatief inefficiënte randbedrijf kunstmatig in het leven wordt gehouden, of

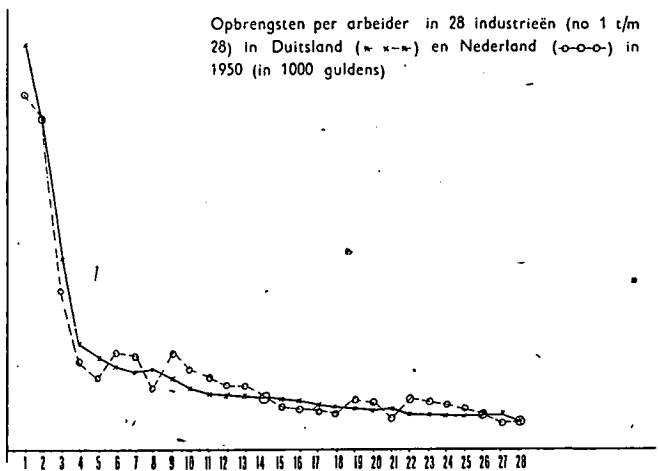
zelfs gestimuleerd, ten koste van het algemene Duitse welvaartsniveau.

De verhoudingen in arbeidsproductiviteit.

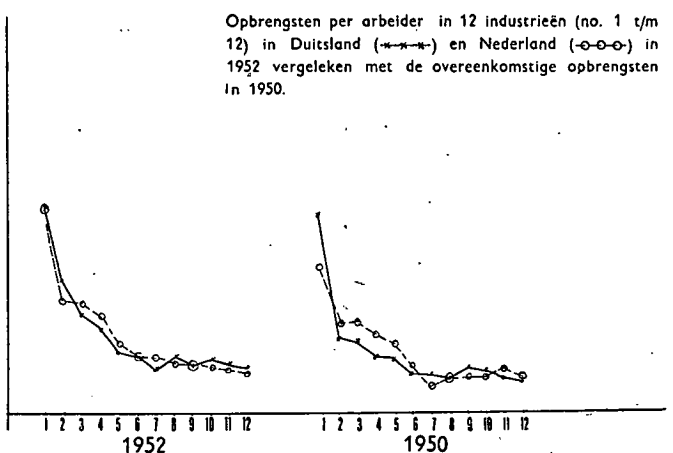
Het bovenstaande kan nader getoetst worden door een direct onderzoek naar de verhouding tussen de arbeidsproductiviteit in beide landen. Het is in dit verband slechts mogelijk om de geldomzetten per arbeider te berekenen. De uitgebreide berekeningen, die hiervoor nodig waren, zullen hier achterwege blijven. Het resultaat, dat eveneens betrekking heeft op circa dertig bedrijfstakken, is vastgelegd in de grafieken II en III. Grafiek II heeft betrekking op 28 bedrijfstakken in Nederland en Duitsland in het jaar 1950; grafiek III heeft betrekking op een geringer aantal bedrijfstakken in dezelfde twee landen in 1952. (De verhoudingen voor dezelfde bedrijfstakken in 1950 zijn ter vergelijking eveneens weergegeven).

Ieder nummer op de X-as van deze tekeningen stelt hier een andere bedrijfstak voor. Bij ieder nummer hoort de opbrengst per arbeider in Duitsland (aangegeven met een kruisje) en de opbrengst in Nederland (aangegeven met een cirkeltje).

GRAFIEK II.

GRAFIEK III.

Het resultaat is zeer merkwaardig, aangezien blijkt, dat de omzetten per arbeider in de verschillende bedrijfstakken in sterke mate parallel verlopen en in feite veelal samenvallen. Een correlatieberekening leert dan ook, dat voor het jaar 1950 de correlatiecoëfficiënt 0,96 bedroeg. Voor 1952 verbeterde hij zelfs nog iets (voor een beperkter aantal bedrijfstakken) tot 0,99. De correlatie is niet alleen zeer hoog, maar men kan uit de tekening opmaken, dat

de geldomzetten per arbeider in beide landen bijna identiek zijn.

Nu is het duidelijk, dat, abnormale omstandigheden daargelaten, de prijzen in Duitsland door de hogere invoerrechten, de gemiddeld hoger moeten liggen dan in Nederland. Wanneer de geldomzetten per arbeider in beide landen dus gelijk zijn of bijna gelijk, moet de omzet per arbeider in goederen gemeten (ofwel de arbeidsproductiviteit) in Duitsland dus doorgaans lager liggen dan in Nederland. Dit zou dan in overeenstemming zijn met het resultaat dat wij vonden voor de opbouw van de industriële structuur tussen de twee landen.

Bij benadering kan men de gevonden relatie tussen de geldomzet per arbeider in Duitsland en Nederland als volgt weergeven.

Indien:

P_N en P_D de prijzen voor Nederlandse resp. Duitse producten voorstellen,

H_N en H_D de totaal verkochte hoeveelheden der verschillende producten in Nederland en Duitsland,

A_N en A_D het aantal ingeschakelde arbeiders in Nederland en Duitsland,

kan men de geldomzetten per arbeider aangeven als:

$$\frac{P_D \times H_D}{A_D} = \frac{P_N \times H_N}{A_N} \text{ of } \frac{H_D}{A_D} \cdot \frac{H_N}{A_N} = \frac{P_N}{P_D}$$

Met andere woorden: de verhouding der arbeidsproductiviteit in de betreffende sectoren is omgekeerd evenredig aan de prijsniveau's.

Nu is het niet onaannemelijk dat tussen twee gebieden, die in zo sterke mate met elkaar handel drijven als Nederland en West-Duitsland, ook een scherpe concurrentie moet bestaan. Deze scherpe concurrentie leidt — rekening houdend met het feit dat de invoerrechten een absoluut gelijktrekken van de prijzen van concurrerende producten onmogelijk maken — wel tot een op elkaar afstemmen van de prijsniveau's. In deze zin ontstaat er dan een evenwicht in de concurrentieverhoudingen ³⁾.

Wanneer men dus de invloed van de invoerrechten op de prijsniveau's in de twee landen bij benadering kan bepalen en bovendien — zoals zoëven werd aangegeven — weet dat de verhouding van de arbeidsproductiviteit

³⁾ Dit evenwicht in concurrentieverhoudingen is des te meer aannemelijk omdat ook de overall betalingsbalansposities van beide landen in de betrokken jaren sterke overeenkomst vertoonden. Een en ander kwam tot uitdrukking in het feit dat in 1950 de betalingsbalans in de twee gebieden relatief in gelijke mate passief was en in 1952 relatief in gelijke mate actief. Een omrekening van de in D.M. luidende gegevens in gulden met behulp van de gegeven wisselkoersen en een directe vergelijking met de Nederlandse gegevens lijkt dan ook verantwoord.

omgekeerd evenredig is aan die van de prijsniveau's, moet hieruit de verhouding van de arbeidsproductiviteit weer kunnen worden berekend.

Een eenvoudige algebraïsche calculatie, die hieronder is weergegeven ⁴⁾, suggereert dan ook een verschil in arbeidsproductiviteit van 5 pCt. Met andere woorden, ook volgens deze analyse zou de Nederlandse industrie in het algemeen genomen efficiënter werken dan de Duitse.

Conclusies.

Het bovenstaande geeft een indicatie voor de volgende conclusies.

In de eerste plaats is het aannemelijk, dat de structuur van de Duitse industrie minder efficiënt is dan men doorgaans aanneemt. Het relatief inefficiënte randbedrijf wordt door invoerrechten, die vrij veel hoger zijn dan in Nederland, in leven gehouden en komt daar volgens de gevonden cijfers dan ook in relatief sterkere mate voor. Met een verlaging van invoerrechten, die sanerend werkt, zou dan ook de gehele Duitse economie gediend zijn.

Omgekeerd laat het zich aanzien, dat de Nederlandse industrie — doordat deze volgens onze gegevens een relatief hogere graad van efficiency heeft bereikt — niet al te zeer bevreesd behoeft te zijn voor een eventueel verder voortschrijdende economische integratie met West-Duitsland, en de daaruit voortvloeiende verscherpte concurrentie. Integendeel, het blijkt dat de Nederlandse industrie uit een oogpunt van efficiency verhoudingsgewijs goed is toegerust.

⁴⁾ De invloed van het invoerrecht op het prijsniveau kan aangegeven worden als: $p_t = p_0 (1 + t) R$, waarin P_t het prijsniveau aangeeft na het instellen van het invoerrecht, p_0 het prijsniveau vóór het instellen van het invoertarief, t het invoertarief en R de eventuele invloed van het recht op de ruilvoet. De verhouding van de prijsniveau's tussen Nederland en West-Duitsland, voor zover beïnvloed door de invoerrechten, kan dan worden aangegeven als:

$$\frac{P_{tD}}{P_{tN}} = \frac{p_0 (1 + t_D) R_D}{p_0 (1 + t_N) R_N} \quad (1) \text{ ofwel}$$

$$\frac{p_0 (1 + t_D) R_D}{p_0 (1 + t_N) R_N} = \frac{H_D}{A_D} \cdot \frac{H_N}{A_N} \quad (2)$$

Wanneer wij nu de invloed van het invoerrecht op de ruilvoet ongeveer gelijk veronderstellen, en weten dat het invoerrecht op industrieproducten in Duitsland gemiddeld 14 pCt bedraagt en in Nederland 8 pCt, kan men (2) schrijven als:

$$\frac{1 + 0,14}{1 + 0,8} = \frac{1,14}{1,08} = \frac{H_D}{A_D} \cdot \frac{H_N}{A_N} = 1,055$$

Het verschil in arbeidsproductiviteit tussen Nederland en West-Duitsland, voor zover bepaald door een verschil in invoerrechten, zou dan ongeveer 5 pCt bedragen. 's-Gravenhage. Dr J. WEMELSFELDER.

De vorming van een grondstoffenmarkt voor de kernenergie

Het is misschien een weinig praematuur van een markt voor grondstoffen te spreken, nu de onderhandelingen over de leveringen van uranium zich veelal nog afspelen in de politieke sfeer. Toch geeft het bericht, volgens hetwelk de Westelijke grote mogendheden zich bereid hebben verklaard splijtbaar materiaal ter beschikking te stellen van andere landen, die zich met de ontwikkeling van kernenergie bezighouden, rijkelijk aanleiding de tendenties onder de loupe te nemen welke bij de vorming van een dergelijke markt naar alle waarschijnlijkheid een rol zullen gaan spelen.

Verschillende landen staan thans aan het begin van een periode, waarin de praktische toepassing van de kernenergie verwezenlijkt zal worden. Het feit, dat juist op dit ogenblik een beperkte hoeveelheid zuiver splijtbaar mate-

riaal voor onderzoekingsdoeleinden ter beschikking wordt gesteld door de landen die al een zeker technisch peil op dit gebied hebben bereikt, is niet alleen van technisch belang, maar zal ook op de economische ontwikkeling een niet onbelangrijke invloed kunnen hebben. We willen hier niet treden in de vraag, in hoeverre de landen in kwestie, de Verenigde Staten van Amerika, Groot-Brittannië en Canada, mede economische overwegingen hebben laten gelden bij het doen van het bedoelde aanbod. Toch zijn er ongetwijfeld voor de toekomstige grondstoffenmarkt consequenties aan verbonden, die voor genoemde landen en hun toekomstige afnemers van de grootste betekenis kunnen zijn.

Het technisch belang voor de landen, die van het aanbod gebruik kunnen maken, ligt vooral in het feit, dat het aantal

types reactor, waaruit zij een keuze kunnen maken bij het voorbereiden van de energieproductie, aanmerkelijk is uitgebreid door het ter beschikking komen van het tot nog toe zo goed als ontoegankelijke splijtbaar materiaal in zuivere vorm. Het uranium, zoals dat uit de natuurlijke grondstoffen wordt gewonnen, bestaat nl. slechts voor 0,7 pCt uit splijtbaar stof, met name het isotoop U-235. Het overige deel bestaat hoofdzakelijk uit U-238, dat als zodanig niet voor splijting in aanmerking komt. Door toepassen van een buitengewoon kostbaar proces kan men deze isotopen van elkander scheiden; tussen het natuurlijke uranium met een gehalte van 0,7 pCt en het zuivere U-235 ligt het zgn. verrijkte uranium, d.w.z. een mengsel van U-238 en U-235 waarin het gehalte aan de laatstgenoemde stof, aan splijtbaar stof dus, hoger is dan 0,7 pCt.

Wanneer wij nu de beschikking kunnen krijgen over een beperkte hoeveelheid zuiver splijtbaar materiaal voor experimentele doeleinden, dan kunnen wij ons voorbereiden op de productie van energie met behulp van kernreactoren die gebruik maken van verrijkt uranium. Ook zuiver splijtbaar materiaal als zodanig komt in aanmerking voor gebruik in een kernreactor, doch dit is voor de toepassing van de reactor als energiebron om verschillende redenen voor ons niet urgent. Doch wij kunnen ten gevolge van het genoemde aanbod ontkomen aan de beperking, welke ons aan het begin van de periode van technische-research zou zijn opgelegd door de afhankelijkheid van natuurlijk uranium als „brandstof” voor onze kernreactoren. Hierdoor zullen de kleinere landen in de gelegenheid zijn de ontwikkeling van het begin af aan te leiden in de richting van die reactortypes, welke in de toekomst naar alle waarschijnlijkheid de beste kansen hebben voor een economisch verantwoorde energieproductie.

Nu is het moeilijk reeds van te voren te zeggen welk type reactor de beste economische kansen heeft. Het ziet er echter wel naar uit, dat dit niet het type reactor is, dat van natuurlijk uranium als grondstof gebruik maakt. De reactor met verrijkt uranium als brandstof heeft een kostenstructuur, welke resulteert in een uiteindelijke energieprijs, waarvan posten, waarop besparing mogelijk is, een relatief groot deel uitmaken. Het is in dit verband van belang op te merken, dat een zo efficiënt mogelijk gebruik van uranium alleen gerealiseerd kan worden, wanneer het hoofdbestanddeel van het natuurlijke uranium, het U-238, wordt omgezet in plutonium. Dit plutonium is, evenals U-235, een splijtbaar stof. In geringe mate geschiedt deze omzetting in iedere reactor, dus ook in die, waarin natuurlijk uranium als brandstof wordt gebruikt. Wil men echter het uiterste profijt trekken van deze mogelijkheid, dan zal men zijn toevlucht moeten nemen tot uranium, dat meer U-235 bevat dan de natuurlijke vorm.

Het ziet er dus naar uit dat de kleinere landen eerder dan ziet het aanbod van de grote mogendheden het geval geweest zou zijn, een technisch peil zullen kunnen bereiken, waarop zij als afnemers van verrijkt uranium als brandstof voor de energievoorziening kunnen optreden. Het alternatief zou zijn geweest: een verregaande ontwikkeling van de toepassing van natuurlijk uranium als brandstof voor kernreactoren, met als consequentie een veel later op de voorgrond tredende belangstelling voor verrijkt materiaal. Op deze wijze zou de belangrijkste leverancier van grondstoffen voor de kernenergie niet zijn de bezitter van de installaties ter verrijking van uranium, doch de eigenaar van de mijn, waaruit het uranium in zijn natuurlijke vorm gewonnen wordt.

In dit licht is ook het Belgisch-Amerikaans accoord, dat kort geleden tot stand kwam, interessant. Volgens deze overeenkomst zal Amerika aan België technische bijstand verlenen bij de bouw van kernreactoren, waarbij gebruik wordt gemaakt van verrijkt uranium als brandstof. België zal dan aan de Verenigde Staten uranium leveren, afkomstig uit de Belgische Congo. Dit natuurlijk uranium dient de Verenigde Staten ook voor de eigen kernenergie-industrie, dus ook voor de verrijkingsinstallaties. Zij verzekeren zich op deze wijze de toevoer van grondstoffen uit een van de rijkste uraniumgebieden van de wereld, een welkome aanvulling op het uranium dat in eigen land gevonden wordt. Canada beschikt zelf over uraniummijnen, evenals de Sowjetunie; een andere belangrijke producent is Zuid-Afrika, dat het uranium produceert als bijproduct van de goudwinning.

Wanneer de steeds toenemende voorraad atoomwapenen, en een gelijktijdige ontspanning in de internationale politieke situatie, in de toekomst misschien de productie van splijtbaar materiaal voor oorlogsdoeleinden minder urgent maakt, dan zal er toch geen gevaar bestaan dat de kostbare installaties die worden gebruikt voor het verrijken van natuurlijk uranium en het produceren van zuiver splijtbaar materiaal hieronder komen te lijden. De producten kunnen dan worden afgezet aan buitenlandse afnemers in het kader van een normale vredeseconomie. Mede als gevolg van het feit, dat de investeringen in deze fabrieken op rekening van de oorlogvoering zijn afgeschreven, zal men het verrijkte materiaal of de zuivere splijtbaar stof kunnen leveren tegen een prijs, waartegen de kleinere landen het zelf nooit zouden kunnen produceren. Afgezien nog hiervan zouden er tegen de bouw van dergelijke installaties in de kleinere landen vooralsnog te grote bezwaren van technische en financiële aard bestaan.

Hoe de prijs van het uranium uiteindelijk zal komen te liggen, daarover is het moeilijk reeds nu een oordeel te vellen. De kostprijs van de minerale grondstoffen, waaruit het uranium wordt gewonnen, belooft ongeveer \$ 3,50 per lb aanwezig uranium. Voor de afscheiding van het uranium uit deze mineralen moet men naar schatting deze prijs met ongeveer acht tot tien vermenigvuldigen. Men komt zo op een prijs voor natuurlijk uranium van ongeveer \$ 30 per lb. De prijs voor zuiver splijtbaar materiaal, in casu zuiver U-235, wordt in de Amerikaanse literatuur veelal geschat op ongeveer \$ 20 - \$ 25 per gram. Op grond van deze schattingen kan men berekenen, dat van de uiteindelijke energieprijs een gedeelte op rekening komt van de brandstof, groot 0,5 - 3 cent, berekend per kilowatt-uur. Voor economisch verantwoorde energieproductie met behulp van kernsplijting is dit een aanmerkelijk bedrag ¹⁾.

De versnelde ontwikkeling in de richting van de reactor, waarbij gebruik wordt gemaakt van verrijkt uranium, zou op het eerste gezicht gevaarlijke consequenties kunnen hebben voor de producenten van zwaar water. Zwaar water wordt gebruikt om de neutronen de grote snelheid, die zij bezitten wanneer zij bij de splijting van een uraniumkern vrijkomen, te ontnemen. De specifieke voordelen van zwaar water boven bij voorbeeld grafiet spelen nu juist een belangrijke rol bij de reactor met natuurlijk uranium als brandstof. Wordt verrijkt uranium gebruikt, dan treedt grafiet in meerdere mate op de voorgrond als alternatief voor zwaar water. Bij gebruik van zuiver splijtbaar materiaal in de reactor, wat overigens voorlopig voor industriële toepassing nog wel op veel bezwaren

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 28 Juli 1954 en „De Economist” van December 1954.

zal stuiten, is een moderator als zwaar water geheel overbodig.

Toch is er voor de fabrikanten van zwaar water met hun geringe capaciteit waarschijnlijk weinig gevaar. Integendeel, een sterke ontwikkeling van de reactor met zwaar water als moderator zou de noodzaak van een uitbreiding van de zwaar-waterindustrie met zich brengen. Bovendien behoudt het zware water zijn voordelen voor reactoren, die uit louter experimenteel oogpunt, zoals het onderzoeken van materialen, worden gebouwd. Noorwegen — de belangrijkste producent van zwaar water — behoeft zich derhalve nog niet bedreigd te zien door een snelle opkomst van de reactor met verrijkt uraan. Overigens zal het antwoord op de vraag, of het zware water al dan niet in staat zal zijn de concurrentie van de zijde van het grafiet te doorstaan, voor een groot deel afhangen van de prijs van dit artikel. Volgens Noorse gegevens maken de energiekosten ongeveer 40 pCt van de prijs van het zware water uit. Men vraagt zich echter af, of het als bijproduct bij de productie van zuurstof en waterstof door electrolyse van water niet een lagere prijs zou verdragen. Zolang echter de vraag de productie nog overschrijdt, zoals thans nog het geval is, zal het wel bij het stellen van de vraag blijven.

Een geheel andere kwestie is, dat er waarschijnlijk aan de toepassing van zwaar water in een reactor voor de productie van energie, technische bezwaren verbonden zijn

welke juist een rol gaan spelen nu er een mogelijkheid is om aan deze bezwaren te ontkomen; men is immers niet langer aan het natuurlijk uranium als brandstof gebonden. Het is echter te vroeg reeds nu een voorspelling te wagen over dit aspect van de ontwikkeling.

Een enkel woord dient nog te worden gezegd over het voorstel, dat in de Verenigde Naties werd gedaan betreffende een internationale samenwerking op het gebied van de vredelievende toepassingen van kernenergie. Er is uiteraard nu nog niet veel te zeggen over de vorm, welke deze samenwerking in de toekomst zal krijgen. De situatie zal echter weinig afwijken van de boven geschetste: de grote mogendheden zullen de productie en leveranties van de brandstof grotendeels in handen hebben. Van Russische zijde moet zeker in een of andere vorm een antwoord verwacht worden op het Westelijke aanbod om zuiver splijtbaar materiaal ter beschikking te stellen. Dit zal vooral van belang zijn in verband met het prestige van de Sowjet-Unie t.o.v. de zgn. onderontwikkelde gebieden. Deze bevinden zich, vooral wanneer het gaat om technische bijstand, toch immers onder de afnemers van de grote mogendheden op dit terrein, de Sowjet-Unie inclusief. Het is te wensen dat de hulp aan deze landen niet het onderwerp zal worden van een politieke strijd, doch dat door een voortzetting van het thans begonnen overleg bij deze hulpverlening internationale wrijvingen kunnen worden voorkomen.

Deventer.

BRAM DE BOER.

Materialenkennis, een economisch probleem van de industrialisatie

De toenemende industrialisatie, welke voor ons land een noodzakelijkheid is, schept voortdurend nieuwe problemen op sociaal en economisch terrein, die niet alleen voor het heden, maar evenzeer met het oog op de toekomst zorg en aandacht vereisen. Zeker niet het minst belangrijke vraagstuk voor de instandhouding en ontwikkeling der industriële bedrijven is de regelmatige voorziening in of aanvulling van vakkundige technische arbeidskrachten. Bij enkele takken van nijverheid is in dit opzicht zelfs een tekort merkbaar, dat hier en daar de behoefte deed gevoelen aan bekwaame buitenlandse krachten.

Ofschoon dit laatste geen aanleiding mag zijn tot generaliseren, kan toch worden gezegd, dat er in het algemeen een toenemende vraag is naar technisch goed geschoolde arbeiders en aan vakbekwaam hoger technisch personeel. Zou hieraan op den duur niet in voldoende mate kunnen worden voorzien, dan zou ons land zijn positie in een verscherpte strijd op de wereldmarkt bezwaarlijk kunnen handhaven.

Nu kan zeker niet worden gezegd, dat de onderwijsinstanties aan de verschillende vakopleidingen geen bijzondere zorg besteden. Nieuwe materialen en nieuwe toepassingsgebieden verbreden voortdurend het veld van de techniek en dit weerspiegelt zich ook duidelijk in de uitbreiding van de studieprogramma's van de lagere, middelbare en hogere inrichtingen voor technisch onderwijs. De basis, die op deze scholen wordt gelegd, zal ongetwijfeld — en vooral in theoretisch opzicht — een vergelijking met buitenlandse opleidingen met glans kunnen doorstaan.

Indien er niettemin van een lacune gesproken kan worden, dan zal deze in de praktijk moeten kunnen

worden opgemerkt. Dit nu is inderdaad het geval. Er zouden, uit elke bedrijfstak, talloze voorbeelden zijn te noemen, dat kostbaar materiaal verloren gaat door ondeskundig gebruik of door verkeerde toepassing daarvan. Er zijn materialen, waarmee *elk* bedrijf te maken heeft; staal en ijzer, kunststoffen en smeermiddelen zijn daarvan slechts enkele van de meest voorkomende en zij behoren tot een bron van verliezen, die de industrie jaarlijks miljoenen gulden aan schade oplevert. Deze verliezen, die dus een zeer belangrijke economische schadepost voor ons land betekenen — zeker ook aan deviezen — zijn terug te brengen tot één algemene oorzaak, nl. gebrek aan *materialenkennis*-bij de gebruiker.

Het gaat er hierbij om, dat de technicus, of hij nu arbeider is, M.T.S.-er of ingenieur, voor het deelgebied van de praktijk waarin hij werkzaam is, over de nodige kennis beschikt en ook begrip heeft van de materialen, die gebruikt of bewerkt worden, om te weten wat men er mee kan doen en niet in de laatste plaats, wat men er *niet* mee moet doen. Hier staat men met beide benen in de realiteit van de *praktijk* en het is een harde werkelijkheid van deze praktijk, dat het bedrijfsleven miljoenen betaalt voor de kosten, die voortspruiten uit een gebrek aan materialenkennis. Het is door gebrek aan materialenkennis, dat talloze beitels door onoordeelkundig gebruik voor goed bedorven worden, evenzeer als materialen bij de verwerking gebreken vertonen, omdat zij onoordeelkundig werden ingekocht en niet aan de verwachtingen voldeden; zo kan ook te duur worden ingekocht, als het materiaal voldoet aan eisen, die er niet aan behoeften te worden gesteld.

Er is alle reden om aan te nemen, dat zeer-vele bedrijven,

groot en klein, in vrij belangrijke mate met dit euvel te kampen hebben en uit economisch oogpunt is het dan ook van belang, dat de groeiende industrialisatie van Nederland hand in hand gaat met een meer verantwoord gebruik en een overeenkomstige toepassing van juiste materialen. Het betreft hier zeker geen eenvoudig probleem, dat door het vormen van specialisten in het algemeen kan worden opgelost; de industrie heeft in haar veelvuldige vertakkingen te zeer uiteenlopende behoeften dan dat het onderwijs op de technische scholen hierop genoegzaam zou kunnen worden afgestemd. Veel hoopvoller is echter het antwoord, dat kan worden gegeven, wanneer het vraagstuk, dat om een oplossing vraagt, van een andere kant wordt benaderd en dit kan met zoveel meer reden worden gepretendeerd, omdat dit — zoals nog nader zal worden toegelicht — door de ervaring reeds is gebleken.

De moeilijkheden, die de technisch geschoolde in zijn werk tegenkomt — en dit is wel het meest cardinale punt — zijn vaak typische *praktijkgevallen*, die hij met de materialenkennis, waarover hij beschikt, niet of niet op de juiste wijze kan ophelderen. De basis aan technische en theoretische kennis, waarover hij beschikt, dank zij de kennis en het inzicht, die hij gedurende zijn opleiding heeft verworven, is in het algemeen echter goed genoeg om deze moeilijkheden te begrijpen, indien deze aan hem worden verklaard *op het niveau van de scholing, die hij heeft genoten*.

Indien dit op de juiste wijze gebeurt, kweekt men wel is waar geen experts op materiaalgebied, maar brengt men de man uit de praktijk de hem ontbrekende begrippen van de materiaalkunde bij, waardoor hij in het vervolg met meer kennis van zaken het materiaal, waarmee hij omgaat, kan beoordelen. Geschiedt zulks in groepsverband, dan zal hij ook door de moeilijkheden van anderen kunnen leren en er op den duur een schat van praktische toepassingen door leren kennen. Het belang hiervan is niet alleen, dat het begrip en de kennis van het materiaal, waarmede wordt gewerkt, bij de technische personeelsleden wordt opgevoerd, maar dat ook de interesse daarvoor wordt opgewekt.

Een dergelijke voortgezette vakopleiding zal meer succes hebben in de vorm van een cursus dan wanneer zij het karakter heeft van een leergang. De belangstelling van de cursist zal niet gesmoord mogen worden in een hoofdschotel van droge theorie, aangezien hij dan stenen te verteren zou krijgen, waar hij verwachtte brood voorgezet te krijgen. Verbreding van de kennis en verruiming of verdieping van het inzicht zal geheel gebaseerd moeten zijn op de dagelijkse praktijk en het opleidingsniveau van de cursist en zal diens bevattingsvermogen niet te zwaar op de proef mogen stellen. Immers zal het hier altijd mensen betreffen, die na een normale dagtaak nog wel in staat zijn om leerstof te verwerken, die de geest verfrist, maar meer in aanschouwelijke dan in theoretische vorm. Aan de abiturient van een M.T.S. zal op een andere wijze duidelijk moeten worden gemaakt waardoor het stuk staal, dat op de cursus wordt getoond een breuk vertoont, dan aan de arbeider met een ambachtschoolopleiding.

De vraag, die men thans kan stellen is, op welke wijze een vorm van onderwijs in de materiaalkunde als hierboven geschetst, zou moeten worden georganiseerd. Het lijkt inderdaad niet zo eenvoudig om een dergelijk plan zodanig tot verwezenlijking te brengen, dat de industrie in ons land over de grootst mogelijke breedte daarvan de vruchten kan plukken in de vorm van een verantwoorde toepassing van juiste materialen. Het economisch belang

hiervan kan nauwelijks in twijfel worden getrokken, aangezien hierdoor wordt bevorderd, dat ons land de beschikking krijgt over een groter aantal hooggekwalificeerde werknemers, hetgeen bij een toenemende industrialisering noodzakelijk is.

Dat de moeilijkheden, verbonden aan een organisatie, die zich ten doel stelt de materialenkennis bij de technici, van hoog tot laag in de industrie werkzaam, te bevorderen, kunnen worden overwonnen, blijkt uit het succes, dat behaald wordt met de nog steeds in aantal en verscheidenheid toenemende cursussen en discussieavonden van de „Bond voor Materialenkennis”. Deze Bond werd reeds in 1926 opgericht, maar bepaalde haar activiteit tot ongeveer vier jaar geleden geheel tot de bestudering van materialen op academisch niveau. Het aantal academici dat zich bij de Bond had aangesloten, bedroeg toen ongeveer 800 en het hoofddoel der bijeenkomsten, die geregeld werden gehouden, was om op de hoogte te blijven van hetgeen op het gebied van de materialenontwikkeling in het buitenland werd gedaan.

Sinds 1950 heeft het karakter van de Bond echter een ingrijpende ontwikkeling ondergaan. Haar organisatie werd er op ingesteld om in de zo belangrijke behoefte van de Nederlandse industrie aan vakbekwame technische krachten te helpen voorzien door bevordering van de kennis van bepaalde groepen van materialen. Hiertoe zijn door de Bond zeven „kringen” gevormd, nl. bouwmaterialen, metalen, rheologie, slijtage, smeermiddelen en smering, verf, rubber en andere plastische materialen (V.R.A.P.), zomede vezels en cellulose. Voor de uitwisseling van praktijkervaringen zijn „discussieafdelingen” ingesteld, die over verschillende plaatsen van ons land verspreid zijn. De bedrijfsleiders van fabrieken, hetzij academisch gevormd, hetzij met M.T.S.-diploma, dan wel uit de praktijk voortgekomen, hebben daar gelegenheid om zich voordoende bedrijfsproblemen van materiaaltechnische aard te bespreken. Materialenkennis is immers even onontbeerlijk voor de fabrikant van kwaliteitsproducten als voor de bedrijven, die zijdelings met materialen te maken hebben in hun onderhoudsdiensten.

De derde activiteit van de Bond bestaat in het geven van winteravondcursussen, die, na een bescheiden begin, zich dit jaar uitstrekken over de onderwerpen: metalen, smeermiddelen, kunststoffen en verf, terwijl reeds in voorbereiding zijn — zulks na de bijval, die de Bond vrijwel allerwegen heeft ondervonden — cursussen in fundamentele metaalkunde, gereedschapsstaal, roestvrij staal, zware non-ferro metalen, gietijzer en verspanen. De cursussen worden gegeven door cursusleiders met praktische ervaring, grotendeels zelf voortkomende uit het bedrijfsleven. Van het hoogste belang is — zoals hiervoor reeds werd betoogd — dat de materialenkennis aan de cursisten wordt uitgedragen op het niveau van hun technische scholing, voorts dat de lessen geheel op de praktijk zijn gericht en dat na de les steeds gelegenheid wordt gegeven om praktische problemen te bespreken in verband met het behandelde. Bovendien dragen technische films er toe bij om de behandelde stof aanschouwelijk toe te lichten. Het bereikte succes is van dien aard, dat de Bond zich thans reeds als de grootste particuliere instelling in Nederland kan beschouwen, die mondelinge cursussen organiseert.

Wanneer men in aanmerking neemt hoezeer de toenemende industrialisatie van ons land om oplossing vraagt van het probleem van de voorziening in vakbekwame technici en hoe groot het economische belang is voor de industrie, dat deze technische krachten van

hoog tot laag over een zoveel mogelijk op de praktijk van hun werk afgestemde materialenkennis beschikken voor een verantwoorde toepassing en een juist gebruik van de in het bedrijf toegepaste materialen, dan kan men het alleen maar de „Bond voor Materialenkennis” hier in een belangrijke lacune helpt voorzien. Men zal hier zonder overdrijving kunnen spreken van een unieke organisatie,

die vermoedelijk in het buitenland haars gelijke niet vindt en die in de toekomst nog meer dan bij de thans reeds bereikte resultaten ertoe zal kunnen bijdragen, dat de industrialisatie van ons land zich op een harmonische wijze blijft ontwikkelen ¹⁾).

Wassenaar.

Dr J. FRANÇOIS.

¹⁾ Voorzitter van de Bond voor Materialenkennis is Dr Ir R. Houwink; Vice-voorzitter Prof. Dr C. A. Lobry de Bruyn. Het Bureau van de Bond is gevestigd te 's-Gravenhage, Koninginnegracht 41, onder de directie van de heer H. Houwink.

Industriële uitdaging aan het Westen

De heer F. Spittel heeft in „Het Financieele Dagblad” onder het hoofd „Balans” onze Nieuwjaarsrede besproken. Uit zijn opmerkingen blijkt, dat onze meningen uiteenlopen wat betreft de vraag, waarop de *macht* in de politiek van de XXe eeuw berust. *Meningsverschillen* zijn in het Westen de basis, waarop later vaak de synthese kan worden opgebouwd, en wij zouden met wijlen Mr. Asquith kunnen zeggen: „Time is our ally, wait and see”. Daar echter uit dit verschil van mening een groot en gevaarlijk *misverstand* voortgekomen is, dat opgehelderd dient te worden, wil ons de benauwde toestand, waarin West-Europa in het algemeen en Nederland in het bijzonder verkeert, duidelijk worden, zien wij het als onze plicht op de betreffende passage terug te komen.

Macht berust op een overwicht, hetzij *economisch*, hetzij *militair*, waardoor men in de positie verkeert de eigen wil aan anderen te kunnen opleggen. *Invloed* daarentegen is een *geestelijk* overwicht, dat anderen tot aanvaarding van iets kan bewegen.

De middelen om macht uit te oefenen zijn van ouds tweeledig: militair en economisch. Tot aan de opkomst van de totalitaire régimes werden economische machtsmiddelen in de *buitenlandse* politiek in hoofdzaak tijdens oorlogen toegepast (blokkade, zwarte lijsten, uitvoerverbod enz. enz.), feitelijk pas dan, wanneer de eigen volkshuishouding eveneens in een *totale economie* omgezet moest worden.

Na de eerste wereldoorlog kwam er een fundamentele wijziging. De *economische politiek* van de wereld veranderde in meer of mindere mate in een *politieke economie* en terwijl de Sowjet-Unie als eerste *doelbewust* daarmee begon, volgden Engeland met zijn Ottawa-overeenkomst, Amerika met zijn tolmuren, Hitler met zijn autarkie en zijn „bloodless invasion” van de Balkanlanden, om maar enkele der meest ingrijpende voorbeelden te noemen.

Na de tweede wereldoorlog ontstond dat, wat men als „gewapende vrede” pleegt aan te duiden en voor ons is het zeer de vraag, of dit de juiste bewoording en de juiste beoordeling van een fase onzer ontwikkeling is of dat wij met een blijvende methode te maken hebben, waaraan wij ons hebben te houden of die wij door betere moeten zien te vervangen. In elk geval behoren het tegenmaatregelen te zijn die op hetzelfde vlak liggen, want anders lopen zij langs elkaar heen zonder elkaar te raken.

Op een gegeven ogenblik heeft Kemal Pasha het hem aangeboden kalifaat geweigerd, omdat hij geen Turkse levens aan onderlinge Arabische vetes en ruzies wilde opofferen. Churchill zei enkele jaren geleden, dat de Engelsen hoorden op te houden de bloedgevers der wereld te zijn. Rusland liet de Koreaanse oorlog „per proxy” voeren en President Eisenhower heeft in zijn

laatste rede afstand van de bevrijding der volkeren achter het ijzeren gordijn gedaan. Mensen zijn een te kostbaar kapitaal geworden, om daarmee een machtspositie te willen verwerven of te handhaven. Maar daarmee is de *strijd* om de macht niet van de baan; hij is alleen naar een ander terrein verschoven.

Territoriale aspiraties zijn voor ons Westerlingen uit den boze, waardoor *aanvalslegers* overbodig worden. Dat onze militaire bondgenootschappen een zuiver *defensief* karakter dragen, weet iedereen. Dit betekent echter niet, dat het Westen zich ook *economisch* in het *defensief* moet laten dringen en daarmee begint het grote probleem.

Göring heeft destijds kanonnen *in de plaats* van boter gesteld; Eisenhower heeft daarna kanonnen *en* boter beloofd: Om weer het initiatief te kunnen nemen zouden wij echter kanonnen (voor onze verdediging), boter (voor onze levensstandaard) en machinerieën (voor ons economisch offensief) moeten produceren. Een haast bovenmenselijke taak vergeleken met de Sowjet-Unie, waar de factor *boter* veronachtzaamd en in *politieke* export omgezet kan worden, want op deze politieke export, op „klantenbinding” zijn de *machtsverhoudingen* der tegenwoordige tijden gebaseerd, reden waarom wij meenden dat wij, willen wij onze „boter” handhaven, ons *gemeenschappelijk Westers* bewapeningsbudget zullen moeten splitsen in een „militair *defensief*” en een „economisch *offensief*” of *politieke export*.

Zover ons *meningsverschil*. En nu het grote *misverstand*, dat uit de volgende passage van onze rede is ontstaan: „De voorstelling van co-existentie, die men zich tegenwoordig in het Kremlin maakt, is: Oostenrijk en Oost-Duitsland in het roebelblok betrekken, onverschillig welke ideologie of regeringsvorm deze landen uiteindelijk verkiezen; aantrekking van nieuwe industrieën en know-how; vestiging van dochterondernemingen van Westerse firma's in het-roebelblok onder de meest gunstige voorwaarden”.

Hierop laat de heer Spittel volgen: „Is dit alles wel reëel?”. Brengen de Russen dit openbreken van de traditionele afsluiting al op of... is het de inhoud van de Westelijke eis aan het machtsblok van het Oosten te stellen? En daarachter staat het machtsblok van het Oosten vraag: brengt het Westen dit binnendringen in de Oostelijke economie al op? Zover de heer Spittel.

Zó *opgevat* lijkt de passage uit onze rede inderdaad volkomen *irreëel*. En dit is ook allerminst, wat de Russen met het aantrekken van Westerse industrieën, arbeidskrachten enz. bedoelen. Zij hebben niets anders dan een vermindering en verzwakking van het Westers economisch potentieel op het oog en dit menen zij te kunnen bereiken indien zij een gedeelte daarvan in hun functioneel Imperium weten in te schakelen, om zich en geheel Azië daarna desnoods volkomen onafhankelijk

van het Westen te kunnen maken. Blijft Duitsland voor *goed gesplitst* (voor economische omschakelingen betekenen 10-15 jaar vaak al voor *goed*) en biedt men *Westduitse* industrieën aan om vanuit *roebel-Pruisen* hun oude en nieuwe klanten in Azië te bedienen, dan zullen zij dit *zonder enige twijfel* doen, vooral wanneer Pruisen geen communistische staat wordt.

De gevolgen voor het Westen zullen o.i. zijn:

1. dat het Westerse potentieel daardoor aanmerkelijk wordt verzwakt;
2. dat het Sino-Russische blok zich hoe langer hoe meer van het Westen kan afsluiten;
3. dat Azië gedeeltelijk met Duitse hulp ontwikkeld zal worden, welke vanuit een roebelbasis opereert, zodat de politieke baten Moskou ten goede zullen komen;
4. dat de handelsmogelijkheden tussen Oost en West daardoor eerder kleiner dan groter worden;

5. dat de bewapening op één verkleind potentieel zeer zwaar zal drukken en enorme offers zal eisen.

Willen wij Toynbee geloven en ten slotte nog zijn filosofische zienswijze aanhalen, dan komen beide helften van Duitsland aan de periferie van een groot blok te liggen; het Sino-Russische en het Noord-Atlantische en alléén landen, die aan de periferie liggen zijn volgens hem voorbestemd om zich tot wereldmachten te ontwikkelen... commentaar overbodig!

Niet uit naam, maar als man van het bedrijfsleven heb ik gemeend de *economische* gevolgen van het probleem „een verenigd of verdeeld Duitsland” zo scherp mogelijk te moeten belichten in de hoop, dat de *politici* zich deze gevolgen duidelijk voor ogen zullen houden, vóórdat zij definitief tot een besluit komen over de vraag of Duitsland *eerst* bewapend moet worden en pas *dan* met de Russen moet worden gepraat, of *omgekeerd*.

Rotterdam.

K. P. VAN DER MANDELE.

De toepassing van de wet op de bedrijfsorganisatie

In zijn artikel onder bovengenoemde titel in „E.-S.B.” van 10 November jl. behandelt Dr J. Buter enkele problemen, die zich tot dusverre bij de toepassing van de wet op de bedrijfsorganisatie hebben voorgedaan. In het algemeen kunnen wij ons met zijn zienswijze verenigen, maar ten aanzien van de vraag, in hoeverre de instelling van één hoofdbedrijfschap voor de *gehele* groothandel wenselijk moet worden geacht, verschillen wij met de schrijver van mening. De vraag, die Dr Buter in discussie stelt en ten aanzien waarvan bij de betrokken organisaties ook meningsverschil bestaat, is of de instelling van een „afgerond” hoofdbedrijfschap voor de gehele groothandel of voor de gehele groothandel in landbouw- en voedselvoorzieningsproducten niet in strijd is met de, voor de opbouw van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie noodzakelijk te achten, vrijwilligheidsgedachte, wanneer men in een aantal takken van handel (nog) niet zover is dat men de instelling van bedrijfsorganisaties gewent acht en daar zelfs tegen gekant is. Een zodanig hoofdbedrijfschap zou een groter werktêrrein bestrijken dan de daaronder ressorterende bedrijfschappen en dit acht schrijver een bezwaar. Dr Buter zou er daarom de voorkeur aan geven, dat een in te stellen hoofdbedrijfschap zich beperkt tot die takken van handel, welke bedrijfschappen hebben aangevraagd. Een dergelijk project betreffende een aantal takken van groothandel in landbouwproducten, visserijproducten en levensmiddelen is indertijd bij de S.-E.R. ingediend. In de gedachtengang van de schrijver zou het werktêrrein van een dusdanig beperkt hoofdbedrijfschap zich kunnen uitbreiden tot andere takken van handel, zodra deze via hun organisaties tot medewerking daaraan bereid zouden zijn.

Naar onze mening dienen bij het bepalen van de keuze tussen een hoofdbedrijfschap voor de gehele groothandel — waarvan een deel de instelling van bedrijfslichamen (nog) niet wenst — en een bovenbedoeld beperkt hoofdbedrijfschap nog enige factoren in de overweging te worden betrokken, waarop in het artikel van Dr Buter niet wordt gewezen.

Het is zeer goed denkbaar, dat met name in de groothandel niet-voedselvoorziening door verschillende groeperingen, die een belangrijk deel van de groothandel omvatten, de wens wordt gekoesterd haar belangen op publiekrechtelijk niveau ook in een hoofdbedrijfschap te

behartigen. Wanneer de S.-E.R. ten aanzien van een „beperkt” hoofdbedrijfschap voedselvoorziening een gunstig advies zou uitbrengen, zouden deze groeperingen versterkt worden in hun opvatting, dat ook t.a.v. een aanvraag van hun zijde gunstig zou worden geadviseerd.

Ook in de groothandel voedselvoorziening is het in beginsel niet uitgesloten dat bepaalde belangrijke takken de voorkeur geven aan een eigen hoofdbedrijfschap naast het reeds geprojecteerde hoofdbedrijfschap. Dit laatste bestrijkt nl. slechts een beperkt deel van de voedselvoorzieningshandel. In het advies, dat de S.-E.R. inmiddels uitbracht over enkele aanvragen tot instelling van bedrijfschappen in deze sector van de groothandel wordt omtrent dit laatste het volgende opgemerkt:

„slechts werd voorgesteld een hoofdbedrijfschap, dat wel een zeker aantal, doch niet alle — en ook niet alle belangrijke — takken van (groot)handel op het gebied van landbouw- en voedselvoorzieningsproducten zou omvatten. Weliswaar wil men naar een het gehele genoemde gebied omvattend hoofdbedrijfschap streven, doch voorshands werd bij de indiening slechts een provisorische gebiedsbepaling mogelijk geacht. Dit uitgangspunt brengt mede, dat de vraag onder ogen zou moeten worden gezien, of een hoofdbedrijfschap voor een beperkt, en bovendien betrekkelijk willekeurig begrensd, gebied aanvaardbaar is”.

Wanneer ten gunste van een beperkt hoofdbedrijfschap voedselvoorziening zou worden beslist, bestaat dus de mogelijkheid dat in de groothandel meer hoofdbedrijfschappen tot stand zullen komen. Hiermede zullen onzes inziens de belangen van de groothandel, ook die in landbouw- en voedselvoorzieningsproducten, zeker niet worden gediend. Deze hoofdbedrijfschappen zullen naast zich vinden één hoofdbedrijfschap voor de detailhandel, één hoofdbedrijfschap voor het ambacht, één landbouw- en straks wellicht één hoofdbedrijfschap voor de industrie. Onder deze omstandigheden wordt het wel zeer moeilijk om tegenover de Overheid en de overige delen van het bedrijfsleven de algemene groothandelsbelangen doeltreffend te behartigen.

Daar komt nog bij dat verschillende hoofdbedrijfschappen voor de groothandel op sociaal terrein in het algemeen dezelfde werknemersorganisaties ontmoeten. Regelingen van sociale aangelegenheden op een beperkt terrein van de groothandel door een aantal hoofdbedrijfschappen kunnen niet anders dan tot verwarring in de

groothandel aanleiding geven, temeer wanneer men in aanmerking neemt dat in de groothandel vele „gemengde” bedrijven voorkomen, waarin verschillende artikelen, zowel op het gebied van de voedselvoorziening als de niet-voedselvoorziening, worden verhandeld.

Het zo waardevolle element van de vrijwilligheid bij de opbouw van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie komt ook bij de keuze voor een beperkt hoofdbedrijfschap voedselvoorziening in het gedrang. Een deel van de groothandel — nl. de coöperatieve groothandel — dat zijn medewerking heeft verleend aan enige bedrijschappen, waarvan het de bedoeling is dat zij door het beperkte hoofdbedrijfschap zullen worden overkoepeld, kan zich met de instelling van dit beperkte hoofdbedrijfschap niet verenigen, maar geeft de voorkeur aan een hoofdbedrijfschap voor de gehele groothandel.

Volgens de gedachtengang van Dr Buter zou het beperkte hoofdbedrijfschap zich kunnen uitbreiden tot andere takken van handel, wanneer deze hiertoe bereid zijn. Het is echter zeer goed denkbaar dat het aanzienlijke deel van de groothandel voedselvoorziening (en niet alleen het coöperatieve deel daarvan), dat niet door het geprojecteerde beperkte hoofdbedrijfschap wordt bestreken, t.z.t. hieronder niet wenst te worden opgenomen, bij voorbeeld omdat men andere opvattingen huldigt over de taak en bevoegdheden, de samenstelling van het bestuur e.d., dan die welke aan de vormgeving van het beperkte hoofdbedrijfschap ten grondslag liggen.

Inderdaad kan men als bezwaar tegen het instellen van een hoofdbedrijfschap voor de gehele groothandel aanvoeren dat niet alle takken van groothandel zich hiermede terstond kunnen verenigen. Daartegenover kan in de eerste plaats gesteld worden dat een aantal centrale ondernemersorganisaties en alle betrokken werknemersorganisaties in beginsel van hun voorkeur voor een dergelijk hoofdbedrijfschap blijk hebben gegeven. Belangrijker is nog dat het genoemde bezwaar naar ons oordeel kleiner is dan de nadelen welke voor de toekomstige ontplooiing van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie voor de groothandel als geheel gezien, aan de opzet en de beoogde ontwikkeling van beperkte hoofdbedrijfschappen inhaerent zijn. Door de S.-E.R. zal moeten worden uitgemaakt of voor de instelling van één hoofdbedrijfschap voor de gehele groothandel overeenstemming aanwezig is met een in de zin der wet „voldoende representatieve organisatorische vertegenwoordiging van de betrokken ondernemers en werknemers”.

Een dergelijk hoofdbedrijfschap schept naar onze mening wel degelijk een raam waarbinnen op praktische en soepele wijze de publiekrechtelijke organisatie voor de groothandel met de kleinste bezwaren kan worden verwezenlijkt. Bij dit hoofdbedrijfschap zal de nadruk veel meer vallen op de adviserende en belangen-behartigende taak dan op het maken van verordeningen. Het ligt in de bedoeling de mogelijkheid te scheppen dat het hoofdbedrijfschap slechts van voldoende bevoegdheid ten aanzien van specifieke branche-aangelegenheden gebruik maakt, indien en voor zover dit geschiedt op voorstel van bedrijschappen, dan wel organen van het hoofdbedrijfschap. Voor bedrijsgenoten welke (nog) geen bedrijschap wensen zullen de consequenties van het hoofdbedrijfschap van geringe betekenis zijn. Het is immers geenszins zo dat alle ondernemingen, welke onder een hoofdbedrijfschap ressorteren, ook tot bedrijschappen moeten behoren. Wenst een bepaalde tak van handel, zonder een bedrijschap te hebben gevormd, branche-aangelegenheden publiekrechtelijk te regelen, dan kan

De Maatschappij die zéér bijzondere voordelen biedt

**ZWITSERSCHE MAATSCHAPPIJ
VAN LEVENSVZERKERING EN LIJFRENTÉ**

Herengracht 500 - Amsterdam - Telefoon 37171

(Advertentie)

hiervoor een orgaan van het hoofdbedrijfschap worden ingesteld. Het hoofdbedrijfschap zal in dit geval uiteraard over de voor deze regeling noodzakelijke verordenende bevoegdheden moeten beschikken. Op deze wijze kan worden vermeden dat de gehele groothandel, evenals in de zgn. Woltersomse organisatie, genoodzaakt wordt een zeer groot aantal bedrijschappen te vormen, met de daaraan verbonden organisatorische en financiële consequenties.

Resumerende kan worden vastgesteld dat aan beide mogelijkheden met betrekking tot de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie in de groothandel bezwaren kleven. De bezwaren verbonden aan de instelling van het hoofdbedrijfschap voor de gehele groothandel worden door ons evenwel kleiner getaxeerd dan die welke de instelling van beperkte hoofdbedrijfschappen met zich brengt. Onze opvatting is dat, zeker op lange termijn gezien, een gezonde ontwikkeling van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie in de groothandel slechts kan worden bevorderd door de instelling van een „afgerond” algemeen hoofdbedrijfschap.

¹s-Gravenhage.

C. R. TYBOUT.

Naschrift

Gaarne maak ik gebruik van de gelegenheid om, naar aanleiding van de reactie van de heer Tybout op mijn artikel van 10 November 1954, op de daarin behandelde materie terug te komen. Laat ik daartoe beginnen met op te merken, dat ik mij in het algemeen evenzeer met de zienswijze van de heer Tybout kan verenigen als hij dit kan met mijn artikel van 10 November jl.

De vraag, waar het in de eerste plaats om gaat, is of een hoofdbedrijfschap voor de gehele groothandel te verwezenlijken is. De heer Tybout merkt dienaangaande op, dat de S.-E.R. zal moeten uitmaken of hierover overeenstemming is met een voldoende representatieve organisatorische vertegenwoordiging van de betrokken ondernemers en werknemers. Zou deze overeenstemming inderdaad aanwezig zijn, in dien zin, dat al de betrokken organisaties — waarbij ook met de branche-organisaties rekening zal moeten worden gehouden — wensen mede te werken aan de doorvoering van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie, ook voor de afzonderlijke takken van handel, dan zou de instelling van een hoofdbedrijfschap voor de gehele groothandel mogelijk te verwezenlijken zijn. In elk geval is dit niet mogelijk, indien niet aan deze voorwaarde is voldaan.

Voor dat deel van de groothandel, dat met landbouwproducten en levensmiddelen te maken heeft, ligt dit geheel anders. In deze sector zijn voorstellen ingediend tot instelling van een twintigtal bedrijschappen met een hoofdbedrijfschap, dat deze takken van handel omvat. Het is niet toevallig, dat dit in deze sector wel is geschied en buiten de voedselvoorziening niet. De betrokken organisaties hebben ingezien, dat o.a. de instelling van productschappen op dit terrein en de instelling van het landbouwschap tot de consequentie leidt, dat ook de betrokken takken van handel tot instelling van bedrijf-

schappen moeten overgaan. Zou men dit niet doen, zodat alleen landbouwproducenten en de verticale bedrijfslichamen „beschikken” over publiekrechtelijke lichamen, dan zouden niet alleen de verhoudingen op het terrein van landbouw en voedselvoorziening worden scheef getrokken, doch zou bovendien de ontwikkeling van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie in een richting gaan, die niet gewenst moet worden geacht. Heeft men alleen productschappen en daarnaast slechts hier en daar een bedrijfsschap, dan is dit een caricatuur van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie, zoals men zich die bij de totstandkoming van de wet voor ogen had. Nu het landbouwschap is ingesteld en de productschappen binnenkort in werking treden, kan men de instelling van bedrijfschappen en een hoofdbedrijfsschap op dit terrein ook niet langer uitstellen.

Daarom was mijn betoog hierop gericht: als men om allerlei redenen, waarbij de nadruk valt op de vrijwillige medewerking van de betrokken organisaties, niet tot een hoofdbedrijfsschap voor de gehele groothandel kan komen, laat men dan tot stand brengen datgene, wat wel mogelijk is en waar de bedrijfsgenoten ook in voldoende mate achter staan, nl. een hoofdbedrijfsschap op het terrein van de handel in landbouwproducten en levensmiddelen.

De heer Tybout maakt zich zorgen over de verdere ontwikkeling en is bevreesd, dat er tal van hoofdbedrijfsschappen op dit terrein tot stand zouden kunnen komen. Wij delen deze vrees niet, omdat de betrokken ondernemers- en werknemersorganisaties reeds van meet af medegedeeld hebben de verdere ontwikkeling van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie in de handel geheel open te willen laten en men bij het indienen van de voorstellen is uitgegaan van drie gedachten, nl.: de vrijwilligheid, de geleidelijkheid en de groei.

Eventuele andere voorstellen op het terrein van de groothandel, die tot nu toe niet zijn ingediend, zullen op hun eigen mérites moeten worden gezien. Voor de vrees, dat er een aantal hoofdbedrijfsschappen tot stand zal komen, bestaat geen enkele grond, en omdat dergelijke voorstellen tot nu toe niet zijn ingediend, en omdat, als dergelijke voorstellen mochten worden gedaan, deze op hun eigen mérites moeten worden gezien. In het niet zonder meer werken volgens bepaalde schema's ligt nu juist het essentiële verschil met de Woltersomse organisatie, die zonder meer van boven af werd opgelegd.

Wil men de gedachte van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie bevorderen, dan doet men dit het beste door tot stand te brengen datgene, dat daarvoor rijp is. Gaat men echter ondanks het feit, dat vrijwel alle daarbij betrokken ondernemers- en werknemersorganisaties het over een aantal voorstellen eens zijn, toch de verwezenlijking daarvan uitstellen, dan is het niet uitgesloten, dat dit uitstel leidt tot afstel.

De doorvoering van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie bevindt zich in een critiek stadium. Het zal mede van de beslissing, die men nu zal nemen, afhangen, of men met de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie het doel kan bereiken, dat men zich daarmee voor ogen heeft gesteld, en of men met de doorvoering verder in belangrijke mate voortgang zal kunnen maken.

Samenvattende kan worden opgemerkt, dat men bij de toepassing van de wet op de bedrijfsorganisatie meer zal moeten letten op hetgeen in de praktijk te verwezenlijken en bruikbaar is, dan op hetgeen men theoretisch-schematisch wenselijk mocht achten. De vrijwilligheidsgedachte, die bij de toepassing van de wet op de bedrijfsorganisatie

op de voorgrond staat en moet staan, is niet te verenigen met het doorvoeren van schematische constructies, voor welke in het betrokken bedrijfsleven geen fundering kan worden gevonden.

Nu op het gebied van de handel in landbouwproducten en levensmiddelen de instelling van een hoofdbedrijfsschap binnen afzienbare tijd gewenst en noodzakelijk wordt geacht, dient men een oplossing te zoeken, die hieraan tegemoet komt, zonder dat dit voor andere takken van handel ongewenste consequenties heeft. Een dergelijke oplossing is met medewerking van de daarbij betrokken organisaties zeker te vinden.

's-Gravenhage.

Dr J. BUTER

BEDRIJFSECONOMISCHE NOTITIES

Belastingheffing bij liquidatie

In principe wordt er hier te lande bij de belasting van winsten van uitgegaan, dat de winst, gedurende het gehele bestaan van een bedrijfshuishouding behaald, moet worden getroffen. Dit principe is juist omdat de moderne bedrijfshuishouding is ingesteld op continuïteit. Continu worden door haar goederen en diensten gekocht en vervolgens op een of andere wijze verkocht ten einde hierdoor winst te behalen.

In de practijk zal de fiscus echter niet willen en kunnen wachten op het einde van het leven der bedrijfshuishouding, om dan belasting te heffen van de totale gedurende dat bestaan gemaakte winst. Deze totale winst wordt in delen — jaarmoten — gesplitst, welke afzonderlijk worden belast. Deze laatste heffingen hebben derhalve eigenlijk het karakter van „voorlopige aanslagen” (niet in belastingtechnische zin echter) op de gedurende het bestaan van de zaak in totaal te behalen winst.

Wat de techniek van de „eindafrekening” van de fiscus met belastingplichtige betreft, bestaat evenwel een belangrijk verschil met de belastingtechnische voorlopige aanslagen. Bij de laatste toch wordt eerst de definitieve aanslag berekend, welke geheel los staat van de grootte der voorlopige aanslagen. De voorlopige aanslagen worden als vooruitbetalingen in aftrek gebracht, waarna op de definitieve aanslag *per saldo* nog een bepaald bedrag moet worden betaald, resp. een bepaald bedrag wordt gerestitueerd.

Anders is de procedure bij het belasten van de totale winst; gedurende het bestaan der onderneming behaald. Hier wordt nl. eerst de zgn. liquidatiewinst bepaald, welke overeenkomt met de winst, die tijdens het leven van de bedrijfshuishouding nog niet werd belast; deze liquidatiewinst wordt vervolgens afzonderlijk belast. Het is duidelijk, dat op deze wijze een ander belastingbedrag zal kunnen ontstaan, dan wanneer men — zoals bij de echte voorlopige aanslagen — een saldo van te betalen en reeds betaalde *belasting* bedragen berekent.

* *

Waar wij nu speciaal de aandacht op willen vestigen, is de behandeling van *liquidatieverliezen*, die bij het einde van het bestaan van een bedrijfshuishouding aan de dag treden. Wij zullen ons hierbij beperken tot ondernemingen; waarvan de winsten aan heffing van inkomstenbelasting onderhevig zijn (in het algemeen dus eenmanszaken en firma's).

De hierboven uiteengezette principiële gedachte, dat

slechts belasting behoort te worden betaald over de totale tijdens het leven van de bedrijfshuishouding gemaakte winsten, komt hier ernstig in het gedrang. De aanwezigheid van een liquidatieverlies duidt er op, dat in voorgaande jaren over een te hoog bedrag belasting werd betaald. Aangezien echter een speciale regeling ontbreekt, zijn de compensatiemogelijkheden voor een dergelijk verlies beperkt tot de „normale” verliescompensaties. Deze worden in hoofdzaak gevormd door:

1e de positieve inkomsten uit anderen hoofde gedurende het betreffende jaar;

2e de winst (beter gezegd het positieve onzuivere inkomen) van één vorig jaar.

Het is duidelijk, dat in vele gevallen deze regeling medebrengt, dat een liquidatieverlies slechts zeer ten dele op positieve inkomsten in mindering kan worden gebracht, in welke gevallen dus aan de grondeis van de belasting van winsten niet is voldaan. Dat positieve inkomsten, hetzij uit hoofde van „normale” winsten, hetzij uit hoofde van tijdens het liquidatietijdvak bij realisaties verkregen voordelen, juist in het laatste of voorlaatste jaar van het bestaan van de met een liquidatieverlies eindigende onderneming zijn geconcentreerd, moet in het algemeen onwaarschijnlijk worden geacht, in het bijzonder wanneer (zoals niet zelden het geval is) de liquidatie zich over een langere periode uitstrekt.

De verliescompensatiemogelijkheid met een positief inkomen uit een vorig jaar (carry-back) werd met ingang van 1954 ingevoerd. Met dit novum werd een juist beginsel in de wet erkend. Uit het bovenstaande volgt echter, dat er alle reden is om voor het geval van liquidatieverliezen de carry-back tot een onbeperkt aantal jaren uit te breiden. Om praktisch te blijven zou wellicht volstaan kunnen worden met een zelfde aantal (thans 6) als waarvoor in het algemeen compensatie naar voren mogelijk is.

* *

Het is duidelijk, dat de wetgever niet steeds met alle speciale gevallen, die zich in de praktijk voordoen, rekening kan houden. Niet altijd kan bij fiscale regelingen de billijkheid prevaleren boven de technische eenvoud. Het komt ons echter voor, dat de ten gevolge van faillissement of faillissementsdreiging gedwongen liquidatie een zo veelvuldig voorkomend en — mede voor vele crediteuren — schrijnend verschijnsel is, dat het in het algemeen belang wenselijk moet worden geacht, dat hiervoor door de fiscale wetgever een regeling, als in het bovenstaande geschetst, wordt getroffen.

Leiden.

Mr Dr H. D. M. KNOL

BOEKBESPREKINGEN

Het rapport van de Provinciale Groninger Welvaartscommissie.

Ain pronkjewail in gelden raand is Grunnen, Stad en Ommelaand.

Dit refrein van het Gronings Lied, vermeld als opschrift van het bovengenoemde rapport, geeft aan, dat de provincie Groningen rijk is en wel, zoals het rapport vermeldt, rijk aan productieve mogelijkheden. In tegenstelling hiermede is het verloop van de bevolking in deze provincie; de bevolking groeit nl. sedert 1870 wel regelmatig, doch de groei is geringer dan de natuurlijke bevolkingstoename. Oorzaak hiervan is een vertrekoverschot in de provincie; Groningen kan niet vol-

doende werk verschaffen aan zijn kinderen: Met een grafiek wordt dit in het rapport aangeduid¹⁾. In deze tegenstelling ligt het welvaartsprobleem van deze provincie, hetwelk door de genoemde Commissie, ingesteld door Gedeputeerde Staten van Groningen op 18 Mei 1951, aan alle kanten wordt belicht.

Het rapport geeft als definitie van haar begrip „welvaart”: „De maximale ontplooiing van bestaansmogelijkheden, arbeidsgelegenheid en sociale zekerheid voor de bevolking der provincie Groningen in nationaal en internationaal verband” (blz. 14). De samenstellers zijn er zich dus goed van bewust, dat de arbeid om zich zelfs wille en de sociale zekerheid ook economische goederen zijn. In een speciaal hoofdstuk worden daarom de sociale aspecten van het probleem behandeld. Hierin wordt uitdrukkelijk gesteld, dat voor de ontwikkeling van landbouw, handel en industrie de aanleg van wegen, kanalen, industrieterreinen etc. noodzakelijk is. Of de uitvoering van deze veelal kostbare werken inderdaad de welvaart der bevolking zal verhogen, is afhankelijk van de vraag, of de bevolking bereid is en ook de bekwaamheid bezit om aan de gestelde arbeid deel te nemen.

De industrie in de provincie Groningen berust voornamelijk op agrarische grondstoffen (aardappelmeel, stocarton-, zuivel-, en suikerindustrie). Deze industrie heeft het bevolkingsaccres van Groningen steeds gedeeltelijk opgenomen. De landbouw kon echter slechts weinig bijdragen tot het verschaffen van meer productieve arbeidsgelegenheid. Alle hoop wordt dus door het rapport wel op de industrie gevestigd, speciaal op de landbouwindustrie; men wil deze baseren op het beschikbaar komen van meer en nieuwe grondstoffen en denkt hierbij aan landaanwinningswerkzaamheden, inpoldering en aan de agrarisatie, de intensivering van de landbouw zelf.

Het rapport geeft verschillende aanbevelingen ter verdere ontwikkeling van de industrie. Er wordt o.a. in gepleit voor samenwerking tussen de bedrijven, speciaal wat betreft de research. In een aanhangsel van het rapport wordt een advies uitgebracht inzake een gecoördineerde en gecombineerde research op het gebied van industrie en landbouw. In de gehele provincie zijn momenteel drie instituten werkzaam op dit gebied: het Proefstation voor Aardappelverwerking; het Landbouwproefstation en Bodemkundig Instituut T.N.O. en het Nederlands Proefstation voor Stroverwerking, terwijl daarnaast in laboratoria van diverse fabrieken onderzoekingen worden verricht. Er is echter geen georganiseerde samenwerking tussen deze instituten, zodat nog nimmer een werkelijk systematisch onderzoek naar de mogelijkheden op het gebied van de agrarische industrie is ondernomen.

De adviesgroep komt dan ook tot de conclusie, dat gestreefd moet worden naar het tot stand komen van een research-centrum in de nabijheid van de Rijksuniversiteit te Groningen. Hier wordt dus een positief voorstel gedaan aan het Provinciaal Bestuur. Stellig zal het Provinciaal Bestuur, ondanks de precaire financiële positie van de Provincie (waaraan in het rapport aandacht wordt geschonken), het voorstel van deze adviesgroep zo enigszins mogelijk verwezenlijken.

¹⁾ Naast de geboden grafiek hadden wij in het rapport gaarne het percentage zien uitgedrukt van de bevolking in Groningen t.o.v. die van het gehele land; in een publicatie van een Technologische Organisatie vonden wij deze cijfers wel, t.w.:

	1880	1900	1920	1940	1950
bevolking Groningen in pCt van Nederland	6,31	5,86	5,33	4,79	4,53

Het valt te betreuren, dat bij de behandeling van de industrie de scheepsbouw nauwelijks wordt genoemd. Deze bedrijfstak geeft in Groningen aan ongeveer 3.000 mensen werk en breidt zich de laatste jaren uit. De kapitaalinvesteringen zijn groot en scheppen de mogelijkheid aan nog meer arbeiders werk te verschaffen. Op blz. 99 wordt in dit verband door de adviesgroep ten onrechte vermeld, dat de scheepswerven geen onderzoekingen verrichten, die als spuurwerk zijn te betitelen. De Groninger scheepsbouwers laten onderzoekingen verrichten door het Scheepsbouwkundig Proefstation te Wageningen, welk instituut internationale reputatie geniet.

Naast de industrie is aan de landbouw zelf een hoofdstuk gewijd. Alhoewel de commissie inziet, dat de landbouw het bevolkingsaccres niet kan opnemen, wordt ter ontwikkeling van de landbouwindustrieën opvoering der agrarische productie op verschillende manieren bepleit: grondverbetering, ruilverkaveling, verbetering van de verkeersligging e.a.

Ook aan de handel is in het rapport aandacht geschonken. Ofschoon de conclusie, dat het aantal personen werkzaam in de handel ongeveer rechtevenedig stijgt met de toeneming van de bevolking, in haar algemeenheid wel juist is, geloven wij, dat het rapport over deze bedrijfstak te gemakkelijk heen siapt. Afgezien van de onjuistheid in het rapport, dat de handel als dienstverlening wordt betiteld (het verkeer, dat in één adem wordt genoemd, hoort hier wel thuis), zijn wij van mening, dat de handel wel degelijk grote invloed kan hebben op de werkgelegenheid in de provincie Groningen. De handel in de stad Groningen is zeer belangrijk; op de schoolbanken leerden wij reeds dat Groningen de derde koopstad van het land was.

Wel geeft het rapport aan, dat de ligging van Groningen t.o.v. Noord-West-Duitsland en Scandinavië van groot belang is en dat verbetering en uitbreiding van de handelsverbindingen met deze gebieden zeer aantrekkelijk zijn, doch wij vinden dit te summier. De handel moet in staat worden geacht nieuwe grondstoffen uit andere streken naar Groningen te brengen, deze daar te veredelen en daarna opnieuw af te zetten. Hieruit kan indirect weer industrie ontstaan en arbeid voor de bevolking. Terecht wordt in het rapport dan ook een betere verkeersverbinding per spoor, weg en water met Noord-West-Duitsland bepleit. In Noord-West-Duitsland wonen ca 10 miljoen mensen op ongeveer dezelfde afstand van Groningen als de Westelijke en Zuidelijke industriegebieden van Nederland. Hieraan hadden wij gaarne meer aandacht zien besteed.

Het rapport geeft aan, hoe industrie en landbouw bij haar ontwikkeling kunnen worden gefinancierd. Bij de verschillende manieren, waarop het Rijk, de Herstelbank of de Nederlandse Participatie Maatschappij credieten kunnen verstrekken, wordt het van groot belang geacht, dat bij de uitvoering van centrale creditregelingen een provinciaal bevoegd orgaan wordt ingeschakeld. Dit is volkomen in overeenstemming met de aard van de Groninger, die niet spoedig geneigd is vreemd geld aan te trekken in zijn bedrijf en daartoe eerder zal overgaan indien hij contact kan opnemen met een Groningse instantie.

In dit verband hadden wij van de Commissie nog een pleidooi verwacht voor toelating bij de belastingdienst van een afschrijvingssysteem naar vervangingswaarde. Door het huidig toelaatbare afschrijvingssysteem wordt

vooral bij de kleinere bedrijven nog vaak met schijnwinsten gewerkt en wordt onvoldoende kapitaal gereserveerd voor vernieuwing van versleten productie-apparatuur. Juist uit deze fondsen moet op den duur een modern productie-apparaat te voorschijn komen; deze fondsen gaan thans ten onrechte gedeeltelijk naar de fiscus.

Aan de sociale aspecten is zoals gezegd een speciaal hoofdstuk gewijd. Wij hebben grote bewondering voor de klare en duidelijke uiteenzetting van dit juist zo moeilijke onderwerp.

Aan voorlichting en scholing van de bevolking wordt aandacht besteed. De sociale onderwaardering van de landarbeid (waarvoor zoveel technische kennis nodig is), wordt gehokeld en er worden middelen genoemd om dit te verbeteren.

Het rapport geeft aan Overheid en bedrijfsleven een zeer gedegen advies over de vraag, hoe men in Groningen het welvaartsprobleem kan oplossen. Aan de bevolking, maar vooral aan de ondernemers, de taak om te zorgen dat de geboden kansen worden gegrepen.

Groningen.

R. J. WIERS.

Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam: De betekenis van de groothandel in ijzer en staal voor de grote metaalverwerkende industrie. Deel 5. H. E. Stenfer, Kroese N.V., Leiden 1954, 52 blz. + bijlage, f 4,50.

In deze belangwekkende publicatie zijn de door middel van een enquête verkregen resultaten neergelegd van een onderzoek naar de gedragingen bij de inkoop van bedrijven, welke ijzer en staal in enigerlei vorm verwerken. Voor de wijze, waarop directie en medewerkers van genoemde Stichting dit onderzoek — verricht in het kader van een lopend onderzoek naar de functie van de voorraadhoudende groothandel in ijzer en staal — tot een voorlopige weergave van in hoofdzaak statistische gegevens met beknopte toelichting hebben gebracht, verdienen zij de lof die men pioniers in het algemeen geeft. Immers, op dit zeer ingewikkelde terrein van de economische relaties tussen walswerk, gieterij, groothandel en verwerkende industrie bestaan, voor zover ons bekend, geen publicaties in de vorm zoals thans gegeven.

De enquête, welke werd gehouden onder een 500-tal bedrijven behorende tot de grotere en grote bedrijven uit de bouw- en betonijverheid, scheepsbouw, constructiewerkplaatsen en machinefabrieken, fabrieken van diverse metaalproducten en overige metaalnijverheid, heeft goede weerklank gevonden onder de geënquêteerden: ruim 75 pCt heeft de gestelde vragen beantwoord. De uit de enquête getrokken conclusies zijn zeer interessant. De belangrijkste is, dat de ondervraagde bedrijven in overwegende mate van de diensten van de zelfstandige handel gebruik maken (blz. 5).

Zeër terecht heeft de Stichting niet volstaan met haar gegevens en conclusies uitsluitend te baseren op de resultaten van de gehouden enquête. In verband met het lopend onderzoek naar de functie van de voorraadhoudende groothandel in ijzer en staal werden van veertien dezer handelsbedrijven debiteurengegevens uit de administratie verzameld en bovendien van een viertal gegevens over de klantenkring verkregen (blz. 15), zodat ook een andere wijze van benadering plaatsvond. Daar de ontvangen antwoorden in het algemeen zonder commentaar

zijn vermeld (blz. 52) en een uitvoerige bespreking, ook van de thans verzamelde gegevens, in de studie over het vraagstuk van de functie van de handel in uitzicht is gesteld, zullen wij ons in dit stadium eveneens van het zoeken naar mogelijke verklaringen van diverse geconstateerde verschillen in houding bij de onderscheidene groepen van verbruikers onthouden.

Verwonderd hebben wij ons over het geconstateerde feit, dat naar verhouding zo weinig bedrijven kostenoverwegingen en prijsvoordelen als motieven voor aankoop (uit handelsvoorraad — blz. 27 — resp. bij aanvoorzaken via het handelsapparaat — blz. 44/46 —) naar voren brengen. Voorts hebben wij de indruk, dat de positie van een zich o.a. op het gebied der eigenlijke metaalverwerkende en scheepsbouwindustrie bewegende coöperatieve inkoopvereniging in genen dele tot haar recht is gekomen (tabel 3). Wij hopen, dat ook hier de studie over de functie van de handel een verklaring zal opleveren. Verder vragen wij ons af, op welke wijze het ijzer- en staalmateriaal, dat door de Rijkswaterstaat, rechtstreeks bij fabrieken aangekocht voor overheidsopdrachten, ter beschikking van de verwerkende en verbruikende nijverheid is gesteld, in de enquête, met name ten aanzien van de bron van aankoop, is verwerkt. Het antwoord op deze vraag is van belang, omdat de hoeveelheden materiaal, die langs deze weg — ook de Nederlandsche Spoorwegen volgen veelvuldig dezelfde methode — door de geënquêteerde bedrijven worden verwerkt, aanzienlijk zijn.

Ten slotte veroorloven wij ons een enkele kritische opmerking. De ondertitel van de publicatie: „Het producentengedrag jegens de groothandel in ijzer en staal” kan tot verwarring aanleiding geven. Het „producentengedrag” typeert een geheel andere betrekking in de sociale en bedrijfseconomie. In de relaties, welke het onderwerp van dit onderzoek zijn, ware het o.i. eerder verantwoord te spreken van ijzer- en staalverbruikers/consumenten dan van producenten. Juist in het kader van de grotere studie over de functie van de voorraadhoudende groothandel in ijzer en staal ware het beter geweest de verwerkende industrie als verbruikers te zien. Bovendien zou men, op de ondertitel aansluitend, nog de uit dit onderzoek blijkende relatie tussen verwerkende industrie en ijzer- en staalproducenten (gieterij en walswerk) moeten typeren als „het producentengedrag jegens producenten”.

Eveneens zou bezwaar kunnen worden gemaakt tegen de gebruikte verzamelnaam „metaalverwerkende industrie”. Formeel heeft men gelijk, materieel zal elke industrieel op dit gebied zijn terrein beperkter zien. Met name de bouwnijverheid en wellicht zelfs de scheepsbouw zal zich niet rekenen tot de eigenlijke metaalverwerkende industrie. Ook hier kan verwarring optreden doordat men zich niet aan de in de praktijk gegroeide benaming, o.a. van de „Woltersomse” organisaties en de huidige vrije resp. P.B.O.-organisaties, heeft gehouden.

Rotterdam.

H. BONTENBAL, econ. drs.

Prins Bernhard Fonds: De omvang en de aard van het wetenschappelijk onderzoek in Nederland. 1953, f 3,75. 103 blz.

De commissie voor cultuur-sociologisch onderzoek van het Prins Bernhard Fonds komt alle lof toe voor het initiatief tot inventarisatie, waarvan bovenstaande publicatie getuigt. Deze publicatie is met medewerking van

het Centraal Planbureau op lofwaardige wijze uitgevoerd.

Zoals bekend is het doel van het Prins Bernhard Fonds met name, het helpen bevorderen van de „geestelijke weerbaarheid” van het Nederlandse volk en van de „culturele apparatuur”, welke voor de instandhouding en bevordering van deze weerbaarheid nodig zijn.

Gezien dit doel en mede gezien het feit, dat het wetenschappelijk onderzoek door het *bedrijfsleven* verricht wel verre overwegend op *natuurwetenschappelijk* terrein zal liggen, menen wij ons in het navolgende te moeten beperken tot enkele doelmatig-critische kanttekeningen bij hetgeen bedoelde publicatie ons leert omtrent de omvang en de aard van het niet-natuurwetenschappelijk onderzoek en wel met name omtrent de *sociale wetenschappen* (rubriek C¹) van de publicatie).

„Het cultuurbeeld van een bepaalde samenleving in een bepaalde tijd”, zo is op blz. 1 der Inleiding tot genoemde publicatie te lezen, „wordt mede bepaald door de objecten, waarop de wetenschapsbeoefening zich richt”. Hier rijzen dus twee vragen: *welke* zijn die objecten en *op welke wijze* worden die objecten aangepakt? Zeer globaal kunnen die objecten blijken uit de namen der vakwetenschappen of faculteiten; de wijze van aanpak kan blijken èn uit het financieringstype èn uit het aantal daarmede belaste wetenschappelijke werkers.

Van de 74 instellingen op het terrein der sociale wetenschappen worden er 23 via instellingen van hoger onderwijs, 22 „gemengd”, 21 via de Overheid (in de ruimste zin) en 8 particulier gefinancierd.

De volgende aantallen academisch gevormd wetenschappelijk personeel, naar aard der academische opleiding, waren bij 60 dezer instellingen (die gegevens hierover verstrekten) werkzaam. Verdeeld naar de 4 types van financiering wordt in tabel 1 het volgende beeld gegeven voor de voornaamste wetenschappelijke faculteiten:

TABEL 1

Aantallen wetenschappelijke werkers

Aard der opleiding	Financieringstype				Totaal
	Overheid	Hoger Onderwijs	Gemengd	Particulier	
Rechtsgeleerdheid	16	6	13	1	36
Sociografie	4	3	4	2	13
Psychologie	—	15	1	15	31
Econ. wetenschappen	60	2	25	11	98
Pol. en soc. wetensch.	1	3	—	—	4
Totaal	81	29	43	29	182

Voor 46 instellingen volgt, teneinde een nadere indruk van hun omvang en betekenis te verkrijgen, in tabel 2 een overzicht van het aantal tijdschriften, waarop zij zijn geabonneerd:

TABEL 2

Aantal tijdschriftabonnementen

Aantal tijdschriftabonnementen	Aantal instellingen
0-9	9
10-19	12
20-49	14
50-249	9
250 en meer	2

Het wil ons voorkomen, dat slechts de 11 instellingen met meer dan 50 tijdschriftabonnementen een enigermate veelomvattend inzicht kunnen verkrijgen in de sociale problematiek.

Vervolgens zullen wij 67 dezer instellingen aan de hand van tabel D rubriek C der publicatie nog rubriceren naar

¹) Op de rubriek D „Letteren en Wijsbegeerte” gaan wij niet in, daar de publicatie geen instellingen op wijsgerig gebied vermeldt. Ter vermindering van misverstand voegen wij hieraan toe, dat wij wijsgerige fundering der sociale wetenschappen nog steeds een primordiale noodzakelijkheid achten.

het aantal wetenschappelijke werkers al naarmate zij een nationaal c.q. een regionaal of lokaal doel beogen (en gegevens hebben verstrekt; voor 32 der in rubriek C met name genoemde instellingen is dit nl. *niet* het geval):

TABEL 3

Aantal instellingen en wetenschappelijke werkers naar doel

Financieringstype	Alg. of nationaal doel		Regionaal of lokaal doel		Totalen	
	Instell.	Wet.w.	Instell.	Wet.w.	Instell.	Wet.w.
Overheid (excl. H.O.)	8	137	13	52	21	189
Hoger Onderwijs	15	41	—	—	15	41
Gemengd	8	78	15	53	23	131
Particulier	5	49	3	8	8	57
Totaal	36	305	31	113	67	418

Opvallend komt in tabel 3 de zwakke positie van de groep „Hoger Onderwijs” naar voren. Naast het hiervoor in tabel 1 genoemde totaal van 29 wetenschappelijke werkers, wier academische opleiding typisch op sociaal-wetenschappelijk terrein ligt, zijn er nog 12 personen verbonden aan die 15 uit 23 instellingen van hoger onderwijs welke gegevens verstrekten, wier academische opleiding op ander terrein ligt. De totale sociaal-wetenschappelijke research, waarvan, naar blz. 17 der publicatie leert, „richting en aard” „onafhankelijk” ²⁾ van de verleende steun wordt geacht te zijn, blijkt dus te zijn toevertrouwd aan enkele tientallen personen!

Daar het, wegens de bij de overige instellingen *niet*-onafhankelijke „richting en aard” van de research, minder zin heeft ons hierin te verdiepen, zal voor de 4 (van 9) universiteiten en hogescholen, die gegevens verstrekten (niet minder dan 5 instellingen, t.w. Rijksuniversiteit Utrecht, Vrije Universiteit Amsterdam, R.K. Universiteit Nijmegen, Nederlandsche Economische Hoogeschool Rotterdam en Katholieke Economische Hogeschool Tilburg, lieten verstek gaan!), in tabel 4 een verdere analyse van 37 wetenschappelijke werkers volgen naar universiteit en tak van wetenschap:

TABEL 4

Aantal wetenschappelijke werkers naar universiteit en vak

Vak	Leiden	Groningen	Amsterdam	Wageningen	Totaal
Psychologie en paedagogiek	2	2	13	—	17
Econ. en sociale geografie	—	1	—	4	5
Economie	—	2	2	—	4
Sociologie en sociografie	?	3	5	—	8
Amerika-kunde	—	—	1	—	1
Rusland-kunde	—	—	2	—	2
Totaal	2	8	23	4	37

Uit bovenstaande, onvolledige gegevens (er ontbreken 5 instellingen van hoger onderwijs op een totaal van 9) is toch wellicht al voldoende af te leiden om te kunnen constateren, dat *het* kenmerk der zich op sociaal-wetenschappelijk terrein bewegende instellingen van hoger onderwijs is: *dat zij zelve niet aan deze research (kunnen) doen*. Na dit geconstateerd te hebben, lijkt het ons juist er anderzijds op te wijzen, dat aan deze *onafhankelijke* ³⁾

research mits gelieerd aan de maatschappelijke problemen juist de grootste behoefte is, met name in de huidige tijd, die èn wordt gekenmerkt door een verreweg overheersen der maatschappelijke boven de technische problemen, èn door een tè grote invloed van het niet of nauwelijks meer controleerbare lichaam, de Overheid ⁴⁾ èn — mede ten gevolge van de tweede wereldoorlog — van het overheersen op de maatschappelijke terreinen van de massasuggestie, de „propaganda”, waarbij het zich aan elke controle onttrekkende internationale perswezen ⁵⁾ een hoofdrol vervult. Tegenover dit alles vormen de sinds kort hier te lande in meer volledige zin dan vroeger beoefende sociale wetenschappen een *volkomen onvoldoende* tegenwicht.

Stellig na onze beide artikelen, onder de titel „Het ontwerpen via research van economische politiek op lange termijn” in „E.-S.B.” van 1 Juli en 25 November 1953 opgenomen, behoeven wij hier niet lang meer uit te wijden over de noodzaak in Nederland spoedig maatschappelijk-wetenschappelijke research ter hand te gaan nemen. De inventarisatie van de bestaande toestand op dit terrein verkregen via de publicatie van het Prins Bernhard Fonds vertoont een dusdanig armoedig beeld, dat wij ons er van willen onthouden dit nog met afdoende scherpste aan te tonen, door bijv. een aantal overheersend belangrijke maatschappelijke vraagstukken te confronteren met de h.t.l. aanwezige (onafhankelijke ⁴⁾) researchmogelijkheden hiervoor. Tot een dergelijke confrontatie zouden wij slechts op uitdrukkelijk verzoek willen overgaan, daar deze per se uiterst pijnlijk zal uitvallen. Wij geven ten deze slechts met instemming weer een uitspraak gedaan door „vele andere” Tweede Kamerleden op blz. 5 van het Voorlopig Verslag omtrent het wetsontwerp tot regeling van het hoger onderwijs: „De universiteiten en hogescholen hebben in de afgelopen jaren een ontstellend tekort getoond op het punt van de maatschappelijke oriëntatie”. Zou dit „ontstellend tekort” niet ook vooral liggen aan het ontbreken van adequate research op de maatschappelijke terreinen?

Het lijkt ons noodzakelijk, dat zij, die verantwoordelijk zijn voor de toekomstige ontwikkeling en opbouw der sociale wetenschappen, zich op korte termijn bezinnen over het introduceren van het begrip „adequate sociaal-wetenschappelijke research” in Nederland. Moge de in Afdeling II (artikelen 9-18) van het zoëven genoemde wetsontwerp behandelde „Hoge Academische Raad” zich bij zijn constituering tot één zijner eerste taken rekenen — bij zijn adviezen aan de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen over het door deze Minister op te stellen „ontwikkelingsplan voor 4 jaren” — op de ernstige leemten terzake van de stand van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek (research) in Nederland, die o.i. overduidelijk aantoonbaar zijn, de nadrukkelijke aandacht te vestigen, zulks tot steun van Nederlands „geestelijke weerbaarheid”!

³⁾s-Gravenhage.

Dr J. M. E. M. A. ZONNENBERG.

⁴⁾ Zie noot 2.

¹⁾ Gelet op artikel 9 van het nieuwe ontwerp van wet tot regeling van het hoger onderwijs, waarin de bevoegdheid van de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is vastgelegd voor een door hem op te stellen „ontwikkelingsplan voor 4 jaren” voor het hoger onderwijs van *rijkswege*, is het nuttig te vermelden dat de „onafhankelijkheid” van dit onderwijs wordt betwijfeld door „sommige” Tweede Kamerleden op blz. 6 linkerkolom van het op 12 November 1954 uitgebrachte Voorlopig Verslag.

²⁾ Zie noot 2.

⁵⁾ Zie de recensie in het Franse tijdschrift „Politique Etrangère” van Januari 1954 van het door UNESCO uitgegeven boek van Francis Williams „La transmission des informations”. Zie ook onze recensie van het boekwerk „The flow of the news”, uitgegeven door het „International Press Institute” te Zürich, 1953, in het veertiendaags partij-organ der K.N.P., „Onze Actie”, 2e jrg., no 25, 18 December 1954. In dit verband is het tevens van belang er op te wijzen, dat het „Instituut voor Perswetenschap” te Amsterdam, hoewel daartoe uitgenodigd, *niet* aan de door het Prins Bernhard Fonds ingestelde enquête heeft deelgenomen.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De weekstaat van De Nederlandsche Bank per 10 Januari stond in het teken van ontspanning. Een terugvloeiing van bankbiljetten uit het verkeer ter grootte van f 93 mln en een verdere stijging van de deviezenvoorraad met f 31 mln stelden de banken in staat, hun tegoeden bij de Centrale Bank te vergroten tot f 613 mln, dus ruim boven het totale verplichte minimum-kasreservebedrag.

De daling, die de post voorschotten in rekening courant onderging, wees op een grotere liquiditeit bij de discontohandelaars, waarschijnlijk doordat deze meer callgeld konden krijgen. In dezelfde richting wees het feit, dat de callgeldrente, die sinds 23 December 1954 $\frac{3}{4}$ pCt bedroeg, per 12 Januari weer tot het minimum van $\frac{1}{2}$ pCt werd teruggebracht.

De kapitaalmarkt.

Op de aandelenmarkt heerste gedurende de verslagweek — behalve voor scheepvaart aandelen, die i.v.m. de stijging op de vrachtenmarkt vast waren — een enigszins aarzelende stemming. Van belang was hierbij vooral de houding van Wallstreet, waar de afgelopen week een langzame koersafbrokkeling plaatsvond. Dat een Amerikaanse Senaatscommissie thans een onderzoek gaat instellen naar de achtergronden van de snelle en grote koersstijging, die daar de afgelopen 16 maanden plaatsvond, stemt kennelijk niet alle betrokkenen tot verheugenis.

Een andere deprimerende factor vormde de daling van de winstmarge bij de A.K.U. over het vierde kwartaal van 1954, een symptoom van de euvele gevolgen van de voortgaande reeks van loonronden.

Een verrassing bracht op de obligatiemarkt de inschrijving op de nieuwe $\frac{3}{4}$ pCt staatslening 1955 ad f 410 mln. De fijne neus had die vele „beursrotten”, die slechts een mager resultaat hadden voorspeld van ten hoogste f 200 à f 300 mln inschrijvingen, ditmaal blijktbaar in de steek gelaten. Daar voorts door de Rijksfondsen en -instellingen nog voor f 190 mln was ingeschreven, werd het totale bedrag der lening op f 600 mln gesteld. Tot dit succes schijnen vooral grote inschrijvingen van spaarbanken te hebben bijgedragen; de levensverzekeringmaatschappijen daarentegen zouden slechts op relatief bescheiden schaal hebben ingetekend.

Het succes van deze emissie valt te meer op, daar de voorfinanciering — op verzoek van De Nederlandsche Bank — was beperkt tot een termijn van maximaal 6 maanden, waardoor het rendement voor de betreffende institutionele beleggers niet ver boven de $\frac{3}{4}$ pCt kon worden gebracht, terwijl zij in de voor de kopers onvoordelige juridische vorm van aankoop (dus provisie en zegel) moest worden gegoten.

Van majoreren was bij deze uitgifte in verband met het niet van te voren gefixeerde leningsbedrag weinig sprake. Dat een dergelijk verschijnsel echter toch niet geheel ontbrak, bleek uit het ter markt komen van enig aanbod in deze obligaties na de inschrijfdag tegen een koers van $99\frac{11}{16}$ pCt. Blijkbaar was dit aanbod afkomstig van kantoren, die bij de emissie te hoog hadden ingeschreven, doch die bij genoemde koers, i.v.m. de door hen genoten provisie ad $\frac{3}{8}$ pCt, zonder kleerscheuren van deze stukken afkwamen.

Aand. indexcijfers	7 Jan. 1955	14 Jan. 1955
Algemeen	229,3	230,6
Industrie	328,8	330,8
Petroleum	299,5	298,7
Scheepvaart	227,7	232,5
Banken	189,0	192,0
Indon. aand.	69,6	69,3

Aandelen		
Kon. Petroleum	545	543 ex inter. div.
Unilever	381 $\frac{1}{4}$	375 $\frac{1}{4}$
Philips	331 $\frac{1}{4}$	327 $\frac{1}{2}$
A.K.U.	315 $\frac{1}{2}$	305 $\frac{1}{4}$
Kon. N. Hoogovens	287	286
Van Gelder Zn	264 $\frac{3}{4}$	268 $\frac{1}{2}$
H.A.L.	185	189
Amsterd. Rubber	109 $\frac{3}{4}$	110 $\frac{1}{2}$
H.V.A.	143	141 $\frac{1}{4}$

Staatsfondsen		
2 $\frac{1}{2}$ pCt N.W.S.	81 $\frac{3}{4}$	81 $\frac{1}{16}$
3-3 $\frac{1}{2}$ pCt 1947	100 $\frac{1}{16}$	100 $\frac{5}{16}$
3 pCt Grootboek 1946	99 $\frac{13}{16}$	99 $\frac{15}{16}$
3 pCt Dollarlening	98 $\frac{7}{16}$	98 $\frac{7}{8}$

Diverse obligaties		
3 $\frac{1}{2}$ pCt Gem. R'dam 1937 VI ...	101	101 $\frac{3}{4}$
3 $\frac{1}{4}$ pCt Bkv. Ned. Gem. 1954 II/III	100	99 $\frac{3}{4}$
3 $\frac{1}{2}$ pCt Philips 1948	102	102 $\frac{1}{16}$
3 $\frac{1}{4}$ pCt Westl. Hyp. Bank	99	99 $\frac{1}{2}$

J. C. BREZET.

DE ERVEN DE WED. J. VAN NELLE N.V.

Tabak - Koffie - Theefabriek
te Rotterdam

vraagt voor de personeelsdienst

EEN ASSISTENT(E) VAN DE
PERSONEELSCHIEF

Hiervoor genieten afgestudeerden of gevorderde studenten van de Ned. Econ. Hogeschool, die zich hebben gespecialiseerd in bedrijfspsychologie en sociologie de voorkeur.

Sollicitaties te richten aan de afd. Personeelszaken — postbus 817 — met uitvoerige vermelding van personalia, opleiding en arbeidsvoorgeschiedenis.

PREIJER & DE HAAN
ECONOMISCHE AFDELING

vraagt enige begaafde

JONGE ECONOMEN

Vereist worden:

doct. examen economie; - belangstelling en aanleg voor organisatie- en efficiëntie-werkzaamheden; - praktijkervaring is niet vereist, maar kan wel tot aanbeveling strekken; - bereidheid om in Indonesië werkzaam te zijn; - geen mil. dienst in Indonesië verricht na 1945.

Geboden wordt:

interessante en afwisselende werkkring;
goede salariering met gunstige perspectieven

Sollicitatiebrieven met korte beschrijving levensloop te richten aan PREIJER & DE HAAN, Economische Afdeling, Emmastraat 36 - Amsterdam-Zuid.

Abonneert U op

De Economist

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
A. M. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. F. de Vries,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f 22.50;
fr. p. post f 23.60; voor stu-
denten f 19.—; fr. per post
f 20.10.

Abonnementen worden aan-
genomen door de boekhandel
en door uitgevers

**De Erven
F. Bohn te Haarlem**

N.V. PHILIPS' GLOEILAMPENFABRIEKEN

EINDHOVEN

★ Voor de centrale organisatie van het Philips concern te Eindhoven worden gezocht:

ervaren medewerkers

voor het verrichten van bedrijfseconomische werkzaamheden, liggende op het gebied van het marktonderzoek, de planning, de budgettering en de rentabiliteitscalculatie.

Geïnteresseerden moeten, naast een gedegen theoretische ondergrond in de bedrijfseconomische richting, beschikken over een ruime ervaring op ten minste enkele van de bovengenoemde werkgebieden. Een academische opleiding is niet noodzakelijk.

Echter zal niet alleen bekwaamheid, doch ook „persoonlijkheid” een belangrijk criterium vormen.

Leeftijd van 28 tot 38 jaar.

★ Tevens is plaatsing mogelijk van enige

aankomende medewerkers

voor dezelfde werkgebieden. Voor deze categorie zijn de eisen, hoewel van gelijke aard, vanzelfsprekend belangrijk lichter.

De voorkeur zal worden gegeven aan diegenen, van wie kan worden verwacht, dat zij door verdere studie en na verkregen grotere ervaring naar de eerste groep kunnen overgaan.

Leeftijd van 22 tot 28 jaar.

Brieven met volledige gegevens omtrent leeftijd, burgerlijke staat, opleiding, ervaring - vergezeld van recente foto - te richten aan de afdeling Personeelzaken, Willemstraat 20, Eindhoven, onder nummer 5506, met vermelding van de naam van dit blad.

Door onze talrijke overzeese vestigingen en onze vele buitenlandse correspondenten zijn wij bij uitstek in staat U de helpende hand te bieden bij het zoeken naar nieuwe handelsrelaties over de gehele wereld.

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.

DEVIEZENBANK

HOOFDKANTOOR: AMSTERDAM, VIJZELSTRAAT 32

Commissarissen van de

N.V. PROVINCIALE GELDERSCHE ELECTRICITEITS-MAATSCHAPPIJ

te Arnhem, roepen op sollicitanten voor de vrijkomende plaats van

Directeur der Vennootschap

In aanmerking komen energieke personen, die door hun ontwikkeling en door hun ervaring blijik gegeven hebben een grote onderneming te kunnen leiden.

Salaris nader overeen te komen.

Sollicitaties vóór 1 Maart 1955 te richten tot de President-Commissaris van de vennootschap, adres: Huis der Provincie aan de Markt te Arnhem.